

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Bakalářská práce

2024

Aneta Darjaninová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Identitní přehodnocování náboženských představ

Bakalářská práce

Autor/ka práce: Aneta Darjaninová

Studijní program: Sociologie a sociální antropologie

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Spalová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.
4. Při přípravě této práce autor použil <https://requal.fsv.cuni.cz/JSB556/> a za účelem **analýzy v empirické části práce** a <https://www.deepl.com/translator> za účelem **překladu**. Po použití tohoto nástroje/služby autor obsah podle potřeby zkontroloval a upravil a přebírá plnou odpovědnost za obsah publikace.

V Praze dne ...30.4. 2024

Aneta Darjaninová

Bibliografický záznam

Darjaninová, Aneta. *Identitní přehodnocování náboženských představ*. Praha, 2024. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Barbora Spalová, Ph.D.

Rozsah práce: 114 938 znaků

Abstrakt

Tato bakalářská práce pojednává o přeměně náboženských představ v rámci identity. Teoreticky se zaměřuje především na náboženskou identitu, socializaci a vývoj náboženské situace v České republice, jenž zahrnuje proces sekularizace. Empirická část vychází z polostrukturovaných rozhovorů, které zahrnují biografické prvky. Následná analýza je rozdělena do částí, které se týkají příběhů jednotlivců, vykreslení křesťanského zázemí, pochyb a jejich příčinám, přibližuje nynější limity a předané hodnoty, které si přenáší z náboženské socializace. V diskusi a závěru nalezneme porovnání výsledků výzkumu s teoretickými východisky.

Abstract

This bachelor thesis discusses the transformation of religious ideas in the context of identity. In theory, it focuses mainly on religious identity, socialization and the evolution of the religious context in the Czech Republic, which includes the process of secularization. The empirical part is based on semi-structured interviews including biographical elements. The following analysis is structured into parts that relate to the individuals' stories, the portrayal of their Christian background, doubts and their causes, and outlines the current limits and transmitted values they bring from religious socialization. The discussion and conclusion provide a comparison of the research outcomes with the theoretical background.

Klíčová slova

Náboženství, identita, sekularizace, socializace, Česká republika

Keywords

Religion, identity, secularization, socialization, Czech republic

Title/název práce

Identitní přehodnocování náboženských představ

Identity rethinking of religious imaginations

Poděkování

Na tomto místě bych moc chtěla poděkovat Mgr. Barbora Spalová, Ph.D. za trpělivost, ochotu a pomoc při psaní bakalářské práce. Také mým respondentům, kteří si na mě udělali čas a v neposlední řadě patří poděkování mým blízkým, kteří mě podporovali.

Děkuji!

Obsah

Úvod	8
1. Teoretická část	9
1.1 Náboženská situace v Česku.....	9
1.2 Sekularizace	11
1.2.1 Sekularizace ve 21. století	12
1.2.2 Sekularizace v Česku.....	13
1.3 Identita	15
1.3.1 Náboženská identita.....	16
1.4 Socializace	17
1.4.1 Náboženská socializace	18
2. Empirická část	20
2.1 Výzkumné otázky	20
2.2 Metodologie	20
2.3 Respondenti	22
2.3.1 Medailonky respondentů	23
2.4 Analýza dat	24
2.4.1 Příběhy.....	24
2.4.1.1 Josef.....	24
2.4.1.2 Karel	26
2.4.1.3 Jana	30
2.4.2 Křesťanské zázemí, předávání víry v rodině	34
2.4.3 První pochyby a doba odklonu od náboženství	38
2.4.3.1 Církev	39
2.4.3.2 Politická aktivita představitelů církve	41

2.4.3.3	Otázky a odpovědi, aneb různá podobenství	42
2.4.3.4	Socializace mimo náboženské prostředí	45
2.4.3.5	Rebelství	46
2.4.4	Návrat k morálce a limity jednotlivců	48
2.4.4.1	Přejímání morálky	48
2.4.4.2	Způsob myšlení.....	50
2.4.4.3	Limity	52
2.4.5	Shrnutí	54
3.	Diskuse	56
	Závěr.....	57
	Summary.....	59
	Použitá literatura.....	61
	Přílohy	66

Úvod

Během mého Erasmu v Belgii jsem se potkávala s novými lidmi z různých států, kromě několika Italek jsem kolem sebe měla poměrně široké zastoupení Poláků. Každý jeden z nás měl jiný důvod toho, proč se do programu zapojil, a chtěl si vyzkoušet žít jinde. Jedním z těchto lidí byla Agnieszka. Vyrostla ve Varšavě, v křesťanské praktikující rodině a do té doby, než odjela ve svých 23 letech, tak měla pocit, že nejde nežít podle křesťanských představ. Během pobytu a toho, kdy se vzdálila od rodiny, tak se začala vzdalovat od svojí víry. Často se mnou probírala nejistotu ohledně náboženství, což zasahovalo do jejího nitra.

Na základě toho jsem se rozhodla, že tématem mojí bakalářské práce bude „Identitní přehodnocování náboženských představ“. Chtěla bych zjistit, jak se víra u mladých lidí promítá do jejich života, a jak lidé s křesťanským zázemím procházejí něčím podobným – čím právě Aga.

Cílem mojí práce je zjistit, jaké aspekty vedou jedince přehodnocovat svůj postoj k víře, a jaký dopad má socializace na jedince s náboženským zázemím, ale zároveň i dopady náboženské socializace v dětství na jejich nynější postoj v životě. Vycházím z teoretické části, která se zabývá vztahem Česka k náboženství, který se během let měnil, a to i díky procesu sekularizace. Zaměřuji se i na identitu jedince, a jak se náboženství promítá do identity mladých dospělých. V empirické části zjišťuji, jak respondenti vnímají vývoj svojí víry, a jaké okolnosti vedly k tomu, že ji přehodnocují. Respondenty jsou mladí dospělí, kteří vyrůstali v křesťanském prostředí a během života zažívají pochybnosti, kterou vedou k změnám a vývoji náboženské identity.

I když v Česku probíhalo více šetření a výzkumů na téma proměny náboženské situace¹ a na téma míry religiozity ve společnosti, tak výsledky jsou spíše obecnější závěry. Mým cílem je dostat bližší pohled na pochyby u mladých dospělých, na krizi identity, a jak tyto situace řeší.

---

¹ Jedním z výzkumů, který byl proveden na české společnosti v posledních letech, je výzkum založen na kulturní a sociální paměti. Váně, Lužný, Kavlas, Štípková, Hásová se podíleli na knize *Continuity and discontinuities of religious memory in the Czech Republic* (2018) nebo můžeme zmínit šetření ISSP (Hamplová) nebo šetření hodnot – European values study (EVS).

1. Teoretická část

1.1 Náboženská situace v Česku

Česká Republika často dostává označení nejvíce „ateistického státu“ v Evropě. Pod tímto pojmem si asi nejdříve představíme to, že víra v Boha na našem území v podstatě neexistuje, ale co to doopravdy znamená? Ateismus je pojem, který se objevil v 16. století a nejdříve se užíval ve spojení jednotlivce a jeho osobní vzpírání se vůči Bohu. (Ebertová, 2017)

Ale je to tak u nás? Není to spíše špatné použití pojmu a příliš silné vyhranění se?

Podle španělského sociologa Josého Casanovy Česko s východním Německem patří mezi dvě nejvíce sekularizované oblasti v celé Evropě a po komunistickém režimu nenastalo žádné výrazné obnovení, co se víry týče. (Bagár, Jonkers, 2024)

Pokud se podíváme na statistiky a toho, jak se obyvatelé Česka staví k víře v průběhu let, tak ze statistik Českého statistického úřadu během sčítání obyvatel můžeme vyčíst proměnu. Od roku 1991 do posledního sčítání lidu z roku 2021² můžeme zaznamenat pokles a proměnu náboženské situace.

Po pádu komunismu v roce 1989, nám sčítání obyvatel o 2 roky později ukazuje, že se jako *věřící* označilo 43,9 % obyvatel a z celkových 4,5 milionů lidí se hlásilo k Římskokatolické církvi 4 miliony z nich. O deset let později byl zaznamenán značný pokles a z celkového počtu obyvatel se v roce 2001 k náboženskému vyznání přihlásilo 32,1 % obyvatel. A přímo úměrný podíl jednotlivců klesl i v sounáležitosti k Římskokatolické církvi. (ČSÚ, 2004)

Od roku 2011 bylo vytvořeno rozdělení, kdy si obyvatelé mohli vybírat z kategorie *věřící – hlásící se k církvi, náboženské společnosti a věřící – nehlásící se k církvi, náboženské společnosti*. Celkový počet věřících dosáhl 20,8 % z celkové populace, což bylo přibližně 2,1 milionů lidí. (ČSÚ, 2024)

Nejaktuálnější výsledky jsou z roku 2021, kdy při sčítání lidu byly použity stejné kategorie jako v roce 2011. Výsledek se moc za těch 10 let neproměnil, vzrostl pouze o necelá 2 % a to na 22, 2 %, což je kolem 2,3 milionu obyvatel. K příslušnosti k Římskokatolické církvi se přihlásilo kolem milionu obyvatel a během těchto deseti let došlo k poklesu o čtvrt milionu (viz Tabulka 1). (ČSÚ, 2021)

---

² Sčítání lidu probíhá jednou za 10 let, takže máme statistiky z let 1991, 2001, 2011, 2021 .

Tabulka 1

v roce 1991 a 2001 podle trvalého pobytu, v roce 2011 a 2021 podle obvyklého pobytu Česká republika

Rok sčítání	Obyvatelstvo celkem	v tom podle náboženské víry						
		věřící, hlásící se k církvi, náboženské společnosti nebo směru ¹⁾	z toho			věřící, nehlásící se k církvi, náboženské společnosti nebo směru	bez náboženské víry	neuvedeno
			Církev římskokatolická	Církev československá husitská	Českobratrská církev evangelická			
1991	10 302 215	4 523 734	4 021 385	178 036	203 996	.	4 112 864	1 665 617
2001	10 230 060	3 288 088	2 740 780	99 103	117 212	.	6 039 991	901 981
2011	10 436 560	1 463 584	1 082 463	39 229	51 858	705 368	3 604 095	4 662 455
2021	10 524 167	1 374 285	741 019	23 610	32 577	960 201	5 027 141	3 162 540

¹⁾ v roce 1991 a 2001 včetně věřících nehlásících se ke konkrétní církvi

Zdroj: <https://scitani.gov.cz/nabozenska-vira>

Tyto data nám ukazují proměnu víry na našem území. Z těchto dat lze i vyčíst nárůst členů u menších církví nebo právě bez náležitosti k nějaké konkrétní. Představují nám to, co popisuje Dana Hamplová, která vychází Šetření ISSP 1998 – Náboženství, na kterém pracovala společně s dalšími sociology. Šetření probíhalo ve více evropských i mimoevropských zemích. Dle těchto výsledků se Česko řadí k zemím, kde náboženské vyznání není silné – i co se návštěvnosti obřadů týče. Naopak to, co se týče jistého nadpřirozena, tam se Češi dostali na přední příčky – že věří. (Hamplová, 2000)

Tyto všechna data nám dokazují i to, co tvrdí Tomáš Halík (2004), že Evropa „je v určitém smyslu křesťanská i v určitém směru náboženská. Není však křesťanský náboženská.“ (Halík, 2004: 22-23)

Dle Davie (1990) se společnost v Británii začala rozdělovat na aktivní věřící a neaktivní věřící, zkoumala to, jak se navzájem tyto dvě skupiny doplňují a jací lidé přestávají být aktivně věřícími a z jakých důvodů. Znamená to, že dále věří, ale nehlásí se k náboženským institucím a přestávají dávat váhu náboženství a jeho roli v každodenním životě. Tvrdí, že mladí lidé mají náboženské hodnoty, ale přeměrovávají je, stejně tak jako náboženství. (Davie, 1990) Pokud se podíváme na česká data, tak dle Hamplové a Řehákové (2008), tak byla účast na bohoslužbách v rozmezí let 1993 až 2008 pouze 10 % celkového obyvatelstva.

1.2 Sekularizace

K tomu, jak vypadá aktuální situace v Česku, vedlo více faktorů a procesů, kterými si naše společnost musela projít. Jedním z nich je sekularizace. Tento termín pojímá více významů, které se v průběhu historie měnily. Neprobíhala pouze na našem území, ale všude po světě.

Samotné slovo vychází z latinského slova *saeculum*, což znamená století nebo doba, čas, ale může to také znamenat „duch doby“. (Foret, Horyna, 2002)

V původním použití se jeho význam týkal „*snahy o odstranění tzv. světské moci církve*“ (Václavík, 2010: 30), což zahrnovalo zbavení se církevního majetku a toho, kdy církve neměla tak velkou politickou moc - její převedení do státních orgánů, světské správy. (Václavík, 2010)

Dále uvádí, že se později definice proměňovala v souvislostech a v jednotlivých interpretacích sociologů, kteří se věnovali náboženství jako například Émile Durkheim a Max Weber. Václavík zde uvádí, že ji tito dva autoři vztahovali ve svých dílech k „*úpadku role, místa a významu náboženství*“. (Václavík, 2010: 31)

Především se to týká náboženských institucí, které ztratily výrazné působení na poli vzdělávání a politických a hospodářských rozhodnutích. Podle britského sociologa, který se taktéž věnoval náboženství, Bryana R. Wilsona, sekularizace je procesem, který vymezuje přechod společnosti od tradiční k moderní, což je součástí základní sociální změny, sám používá termín *societalizace*. (Lužný, 1990: 62)

Lužný (1999) vychází z myšlenek Wilsona (1990) a říká, že dalším výrazem, jenž je spojován se sekularizací, je *sekularismus*. Často je zaměňován a nesprávně užíván. *Sekularismus* se ztotožňuje s celým procesem, ale zároveň je ideologií, která „*hlásá úpadek a zánik náboženství*“. (Wilson in Lužný, 1990: 65)

Předpoklad toho, že v kapitalistických společnostech a celkově v západních civilizacích nebude církve spojovaná s právními a vzdělávacími systémy, je jedním z jejích hlavních předpokladů *sekularismu*. (Mendel, 2021)

Dle dalších autorů jako Thomase O’Dea (1966), sekularizace vzniká v důsledku dvou změn lidského myšlení, jsou jimi *racionalizace* a *desakralizace* neboli „*odposvátnění*“. *Racionalizaci* popisuje jako něco, kdy se jednotlivce odtrhne od emociálního a symbolického uvažování a začne přemýšlet více logicky. Tím pádem se náboženství stává *privátní*

záležitostí jedince a celkově ve společnosti dochází k deinstitucionalizaci náboženství. (Lužný, 1990)

Racionalizaci jako příčinu sekularizace ve svých teoriích vyzdvihovalo více autorů. Jedním z nich je Thomas Luckmann (1967) a rozebírá racionalizaci, tak i privatizaci náboženství, které vede k „neviditelnému náboženství“. Říká, že nějakou formu náboženství lze nalézt v každé společnosti, a že jeho vliv je stále přítomen a je součástí běžného života. Poukazuje na to, že racionalizace a privatizace přispívá k proměně náboženství, a ne jeho zániku. (Hamplová, 2013)

1.2.1 Sekularizace ve 21. století

Tyto teorie se týkaly převážně minulého století, v posledních 20 let se na celý proces pohlíží s větším odstupem, více získanými daty a s novými myšlenkami. Právě ty nám ukazuje Jörg Stolz (2020), jenž se zaměřil na sedm hlavních vlivů na sekularizaci v 3. tisíciletí.

Jedním z nich je nejistota, která vychází z dat, kdy byla zkoumána korelace mezi HDI (Index lidského rozvoje) a religiozity v jednotlivých státech. Výzkum ukázal, že opravdu vztah existuje, ale má různé interpretace a další vlivy, které do výzkumu Norrisa a Ingleharta zasahují – HDP, socioekonomická situace, média a další. (Stolz, 2020) Jedno z „vysvětlení nejistoty - například sekularizace může být způsobena zvýšeným vzděláním a kritickým myšlením, a nikoliv sníženou nejistotou.“³ (Stolz, 2020: 284)

Právě vzdělání je dalším bodem, ale u tohoto bodu můžeme spíše polemizovat. Samozřejmě víra a věda jsou v rozporu (to tvrdil už Wilson v 70. letech minulého století), zároveň pro dnešní dobu vzdělávání se nemusí být zas tak důležitým faktorem v procesu sekularizace. Naopak, co je důležitým faktorem, tak je socializace. Jedná se o předávání víry v rámci rodiny, ale zároveň školy a v dalších sociálních prostředích, v nichž se jedinec pohybuje. Z výsledků několika průzkumů je dokázáno, že každá generace je o něco méně náboženská než ta předchozí. (Stolz, 2020)

Dále zmiňuje „secular transition“ a „secular competition“, pluralismus a regulaci. Peter L. Berger již v 70. letech 20. století tvrdil, že pluralismus je jedním z největších důvodů, proč v moderních společnostech dochází k procesu sekularizace. V dnešní době o

---

³ přeloženo pomocí DeepL: „the insecurity explanation – for example, secularization could be caused by increased education and critical thinking, and not by reduced insecurity.“ (Stolz, 2020, str. 284)

své teorii polemizuje a poukazuje na to, že si pletl pojmy – sekularizaci s pluralizací a sekularitu s pluralitou a koukal na celý proces z eurocentrického pohledu. V dlouhodobém měřítku a s delším časovým zkoumáním upozorňuje na to, že situace se jeví odlišně. (Berger, 2012) Náboženství se spíše proměnilo do individuální podoby, došlo k „de-churchification“, což znamená, že pravidelná návštěvnost kostela se snížila a lidé začali proměňovat víru k obrazu svému. Na to poukazuje díky konceptu Danièle Hervieu-Léger, která tvrdí, že lidé si přebírají z náboženství (ne pouze jednoho) to, co se jim hodí, co se jim líbí. A sestavují si svou spiritualitu z různých myšlenek a hodnot. To ale nutně nemusí znamenat, že se nehlásí k církvi. (Berger, 2001)

1.2.2 Sekularizace v Česku

Pokud bychom chtěli podrobně rozebrat sekularizaci na našem území, tak bychom tomu museli věnovat minimálně celou bakalářskou práci. Ale můžeme si přiblížit největší vlivy, které naši společnost dostaly do aktuální podoby, jež byla popsána již výše.

Stejně jako ve všech společnostech, je za začátek sekularizačního procesu u nás považován příchod industrializace a s ním spojen rozvoj modernity a nástup kapitalismu. Nejvíce se hovoří o dlouhém 19. století, ve kterém se udály největší změny pro náš stát, co se náboženství týče. To následně zasáhlo i do 20. století, kdy odmítání náboženství spolu s „náboženskou nostalgií“ se stalo charakteristickými pro českou společnost, a to až do naší současnosti. (Nešpor, 2010)

Stav na našem území se proměňoval v rámci historie. Největší vliv, který zaznamenáváme na dnešní podobu náboženství u nás, je komunistický režim, který přetrvával až do roku 1989 a to od konce druhé světové války. Sice s jeho nástupem sliboval, že bude respektovat náboženská vyznání, ale po jeho nepřijetí od církve, začal aktivně proti duchovnu brojit. (Václavík, 2010)

To, proč komunismus a křesťanství nejde dohromady vysvětlovalo více historiků, sociologů a jiných odborníků. Primárním důvodem je ideologická rozepře. Tím, že komunismus má snahu šířit zájem o vědu – popularizovat ji a zároveň předpokládá, že společnost a její vývoj je založen na dialektickém procesu, tak tato ideologie není v souladu s náboženským přesvědčením. Tuto myšlenku se vědečtí ateisté (viz dále) snažili šířit během přednášek, stejně tak, že křesťanství brzdí společnost v posunu dopředu. (Václavík, 2020)

Na našem území tomu nebylo jinak, po roce 1948 začala opatření, která zasahovala nejvíce do fungování katolické církve, jež pro totalitní režim představovala největší hrozbu. Stát zasáhl tím způsobem, že si katolickou církev a jiné podřídil a dohlížel na ně – dostaly striktní dozor, který se následně stal součástí legislativy u nás. Byla vytvořena instituce SÚC – Státní úřad pro věci církevní, kde si museli duchovní vyžádat povolení pro vykonání náboženské činnosti, a to i v soukromí. Pokud neměli souhlas, tak se dopouštěli trestného činu, za který byli následně potrestáni. (Václavík, 2010)

V průběhu let se opatření stupňovala – byly rušeny kláštery, řeholníci byli vyhnáni, a i vzdělávací instituce podstoupily změny – kontrola studentů, změna výukových plánů, oddělení fakult od univerzit a redukce škol, do kterých zasahovalo učení spojené s Bohem a nahrazení náboženské výuky za hodiny marxismu-leninismu. (Václavík, 2010)

„V rámci této oficiální interpretace střetu mezi státem a katolickou církví bylo často ve velmi zjednodušené podobě využíváno nekatolických církví jako příkladu národně uvědomělých a vůči státu loajálních náboženských společností.“ (Václavík, 2010: 105) Jak popisuje Václavík, tak komunistická strana využívala jiných církví k antikatolicismu, který se strana snažila šířit, i právě kvůli tomu, že katolická církev byla pro ni nepřítelem. (Václavík, 2010)

Tím pro obyvatelé Česka⁴ začal proces *ateizace*. Tento proces dle Akademického slovníku je *„celkový odklon od náboženství a náboženských norem“* (Akademický slovník, 2017:online) Kromě zásahu do školství a do změn legislativy, tak vycházela i protináboženská literatura - časopisy *Nová mysl*, *Ateizmus* a *Rudé právo* hlásaly slova na podporu čisté mysli, náboženské knihy, které sice vycházely podobně frekventovaně jako před nástupem komunismu, ale jejich obsah se proměnil - začal být proti víře. (Nešpor, 2008)

S nástupem komunismu a jeho anticírkevní politikou přichází *vyšší forma* ateismu, kterou je *„vědecký ateismus“*. Ten je kombinací nauky marxismu-leninismu a snahy o úplné odstranění náboženství. (Václavík, 2020) Definice podle Sociologické encyklopedie (2017) zní: vědecký ateismus *„usiluje o vyvrácení náboženského světového názoru, opíraje se přitom o materiální vidění světa marxismu-leninismu, pokládaného za jediné vědecké pojetí světa. Ateismus vědecký zkoumal náboženství jako historicky podmíněný jev, nástroj sociální manipulace, snůšku pověr.“* (Ransdorf, 2017: online) Vědečtí ateisti v Československu v 50.

---

⁴ V dílech Václavíka, Nešpora se popisuje to, co se dělo na dnešním území České republiky, i když v té době to bylo Československo.

a 60. letech 20. století měli za úkol ze základních principů ideologie, jímž byl dialektický a historický materialismus, vytvořit světónázor, jenž by byl základem pro kritiku náboženství a formování ateismu. Začaly vznikat organizace, vědecké ústavy a vědci psali knihy a články na toto téma, jež měly propagandistický charakter. (Václavík, 2020)

Protože fungování našeho státu pod komunistickým režimem přetrvávalo přes 50 let a situace se během těch let vyvíjela a různě měnila s okolnostmi, tak můžeme zmínit i volnější 60. léta, kdy se ideologie nevyhraňovala zas tak radikálně. Václavík popisuje, že dokonce v Olomouci vznikla teologická fakulta, tím přibylo nových studentů – více potenciálních kněžích, zanikla kolaborantská sdružení a bylo možné registrovat nové náboženské skupiny a účast na obřadech se zvýšila stejně jako přihlášení se ke svému vyznání. (Václavík, 2010) I když se po období normalizace opět vrátila snaha o prosazení vědeckého ateismu, tak v průzkumech se ukázalo, že český národ nemá důvěru v žádnou ideologii. Václavík vyvozuje závěr: „...většina české populace vykazovala v průběhu 70. a 80. let jak nedůvěru ve státem prosazovanou ateizační politiku, tak zároveň v náboženství a náboženské instituce. Obojí se dostalo do kategorie „je lepší si toho nevšimat“.“ (Václavík, 2020: 20) A také zmiňuje, že je jistý druh „přehlížení“ typickým i pro současnou českou společnost.

1.3 Identita

V moji práci se zabývám tím, jakou identitní proměnou si jedinci v rámci náboženství během dospívání procházejí. Proto pojem identity a její souvislosti s adolescencí je klíčovým.

Identita podle Sociologické encyklopedie má hned několik významů, a to v různých kontextech. Ve vývojové psychologii ji E. H. Erikson (1955) spojuje se znaky adolescence a s ní spojenými otázkami jako například „Čím vlastně jsem?“. Na to navazuje G. W. Allport (1961), který dodává, že jedinec zkouší různé masky, způsoby zábavy a vytváří si identitu z vlastních názorů a postojů. (Nekonečný, 2020) Dostáváme se k tomu, jak se identita formuje, jak ji jednotlivec získává. Václavík (2010) popisuje, že „*identita se vytváří na základě aktivní účasti jedince v přímém i zprostředkovaném kontaktu s prostředím (tedy kulturou, druhými lidmi atd.) On sám pak toto prostředí dále ovlivňuje.*“ (Václavík, 2010: 22)

Také shrnuje tři hlavní myšlenky, které vychází z různých sociologických pohledů na identitu. První myšlenkou je, že sociální procesy tvoří identitu jedince. Ta se mění na základě sociálních vztahů a sociální procesy, které ji udržují a formují, jsou dány sociální strukturou společnosti. (Václavík, 2010)

Moji respondenti jsou v rozmezí věku od 21 do 25 let. Z čehož vyplývá, že by měli mít fázi adolescence za sebou nebo být na jejím konci (viz dále).

Člověk se dostane do fáze adolescence po 15. roku. Adolescence podle Macka (2003) je celým obdobím mezi dětstvím a dospělostí (v české terminologii mezi 15. a 20. (22) rokem), dále ji rozděluje do 3 fází. Vychází z myšlenek Halla (1904) a popisuje toto období jako „druhé narození“, období plné zvrátů a převratů, a kdy si začíná sám sebe uvědomovat. (Macek, 2003) Pracuje také s vývojovými stadii E. H. Eriksona (1968), který rozděluje ontogenetický vývoj člověka do 8 stadií. Pro nás je důležité to páté – adolescence, kdy si jedinec vytváří identitu vlastního já. Při této fázi může nastat krize kvůli biologickým, psychologickým a sociálním aspektům, kterým je jedinec vystavován. A i když utváření identity je chápáno jako celoživotní proces, tak od 15 do 20 let může docházet k největším a zásadním změnám. (Macek, 2003)

Fáze adolescence je pro mé respondenty klíčovou, je rozlišována do tří částí: časnou, střední a pozdní. První fází je časná adolescence a v rámci ní se osoby ve věku 10 až 13 let dostávají do „puberty“. Zahrnuje biologické změny a díky nim dochází k změnám psychickým a sociálním. Následuje střední fáze adolescence (14-16 let), kdy přichází vlastní vymezování postojů a způsobů jedinců. Je to takové období hledání sám sebe, vlastní identity a zkoušení toho, kdo jsem a čím jsem. Jedinec se snaží být jedinečným a dochází k jisté formě „*individualismu*“, ale zároveň k prohloubení zájmu o příslušnost k nějaké skupině. Poslední fází adolescence je pozdní adolescence – cca od 17 do 20 let. Je zásadní pro posílení sociálního aspektu identity, což znamená, že adolescenti hledají skupinu, ke které mohou cítit sounáležitost a sdílet své každodennosti. Také je stádiem, kdy začínají přemýšlet o budoucnosti – co by chtěli dělat, kam by měla vést jejich životní cesta. (Macek, 2003)

1.3.1 Náboženská identita

Tím, že došlo k proměně pozice náboženství ve společnosti, větší individualizaci, odklonu od tradiční církve a přesunu k vlastní formě spirituality jednotlivců, tak můžeme zaznamenat pokles lidí, kteří se hlásí k příslušnosti církvi (viz výše).

Náboženství má více funkcí, jednou z nich je formování identity a také její udržení, protože poskytuje výklad podstaty světa, člověka a společnosti. (Václavík, 2010)

Beit-Hallahmi (1991) tvrdí, že náboženskou identitu lze srovnávat s dalšími skupinami malými i velkými nebo také skupiny s odlišným politickým vyhraněním. Rozlišuje více úrovní identity – kolektivní identitu, sociální identitu a ego-identitu. A i když náboženství lze aplikovat do všech těchto úrovní, tak popisuje, že v rámci druhé úrovně je nejvíce jednotlivci vnímáno. Vidí tento druh identity jako něco, co si člověk nevybírání, ale rodí se do ní a následně se jí učí. Beit-Hallahmi (1991) vnímá tuto úroveň jako druh nálepky, kterou má většina věřících. Jsou i jedinci, u kterých se náboženství dostává do úrovně ego-identity. V tomto případě se tento jedinec rozhoduje, zda je náboženská identita jeho nálepkou, kterou přijme, bude jí oddán a stane se „pravým věřícím“, nebo ji odmítne.

Kolektivní identita je propojená s celou náboženskou skupinou, která je mocná díky jednotlivcům, kteří ji u sebe silně vnímají na úrovni ego-identity. Ti pak pomocí socializace, symbolů a rituálů prohlubují faktor náboženství na úrovni ego-identity u ostatních členů. (Beit-Hallahmi, 1991)

1.4 Socializace

Jak jsme již výše zmínili socializaci v rámci formování identity jednotlivce, tak je důležité si tento pojem více přiblížit. Kdy se děje, proč se děje, a jak se děje.

Definice socializace je dle Kellera (2018) „*komplexní proces, v jehož průběhu se člověk jako biologický tvor stává prostřednictvím sociální interakce a komunikace s druhými sociální bytostmi schopnou chovat se jako člen určité skupiny či společnosti. Spočívá v osvojování hodnot, norem a způsobů jednání srozumitelných a platných v dané kultuře či subkultuře.*“ (Keller, 2018: online)

Berger a Luckmann (1999) popisují, že jedinec se jako člen společnosti nerodí, ale stává se jím. Stane se platným členem během první socializace, která probíhá v období dětství. Během tohoto procesu začíná identifikovat sám sebe a ztotožňuje se se subjektivní i objektivní identitou. Dítě dostává role a pojmenování vytvořené jeho okolím a přijímá kromě chování i svět pro něj významných jednotlivců, kterým je obkloповáno a má k nim emocionální pouto. Následuje jejich zobecnění – zvyky a činnosti, které jsou specifické a definovány společností, kterou se ono samo stává součástí. Tímto je zakončena

primární socializace jedince – když je platným členem společnosti s vlastním světem a osobností. (Berger, Luckmann, 1999)

Následuje sekundární socializace, jež může trvat celý život. Na rozdíl od primární socializace není potřebná emocionální identifikace s druhými, ale postačí vzájemná komunikace. Emocionální stránka hraje velkou roli v případě, že se jedinec snaží o „*radikální proměnu subjektivní reality*“. (Berger Luckmann, 1999: 139) V tomto období si jedinec uvědomuje již vytvořené institucionální prostředí a dochází k jeho internalizaci. Což znamená, „*bezprostřední vnímání či interpretace objektivní události jako události mající význam, tedy jako projevu subjektivních procesů jiného člověka, přičemž zároveň význam tohoto projevu přijmu subjektivně za svůj.*“ (Berger Luckmann, 1999: 128)

I přes to, že socializace není nikdy úplná, tak ale může být úspěšnou. Úspěšná socializace nastává v momentě, kdy dochází k vysoké míře symetrie mezi objektivní a subjektivní realitou. Pokud je neúspěšná, tak vinu a příčiny můžeme hledat v primární socializaci, velké distribuci vědění a složité dělbě práce. (Berger Luckmann, 1999)

Giddens (1999) zmiňuje termín *resocializace*, ke které dochází v případě rozpadu vzorců chování a dosud přijímaných hodnot a dochází k následnému přijetí hodnot nových, odlišných. Jednou z příčin resocializace je vystavení se novému diametrálně odlišnému prostředí. (Giddens, 1999)

1.4.1 Náboženská socializace

Pokud se zaměříme na náboženskou socializaci dětí, tak Jan Váně s Veronikou Hásovou zkoumali přenos náboženství z rodiče na dítě. Vychází z předpokladu založeného na Assmanově teorii, že „*základem mezigeneračního náboženského přenosu je socializace, která je však podmíněna formami komunikativní a kulturní paměti.*“ (Hásová, Váně, 2017: 4) Náboženskou socializaci popisuje Ján Mišovič jako „*proces, prostřednictvím něhož se stejné či podobné hodnoty, normy, představy, postupy, přesvědčení, praktické kroky přenášejí z jedné generace na další s cílem umožnit nastupujícím příslušníkům zúčastňovat se běžného života společnosti, je východiskem k pochopení její náboženské podoby.*“ (Mišovič, 2017: 203) Blanka Řeháková ji charakterizuje jako něco, kdy jedinec vyrůstá v praktikující rodině a je od malička veden k víře a prožíval náboženské aktivity – to je patrné z šetření ISSP 2008, na kterém pracovala společně s Danou Hamplovou. Výsledky ukázaly, že pokud alespoň jeden z rodičů je praktikující křesťan, tak jeho potomek byl vystaven

náboženské socializaci. (Řeháková, 2009) Ta se ale v průběhu věku mění a jedinec se dostává více do kontaktu s jiným sociálním prostředím. V knize Kavlase, Štípkové, Váněho a Hásové (2018) se dočítáme, že od 18 do 30 let je ta doba, kdy jedinec si potvrzuje nebo naopak vyvrací víru z jeho života. Kdy bádá po odpovědích na náboženské otázky. A kdy se mu mění postupně hodnoty. Jako jedny z možných příčin označují socializaci, náboženskou výchovu a také upozorňují na to, že by roli mohla hrát genderová otázka. (Váně, Kavlas, 2018)

Jak jsem již uvedla, švýcarský sociolog Stolz (2020) na základě výzkumů tvrdí, že každá generace je méně a méně tradičně náboženská. Dokazuje nám to i model Davida Voase – *secular transition* neboli sekulární přechod. Stolz jeho model používá jako jeden ze sedmi hlavních příčin sekularizace v 21. století. Když si ho více přiblížíme, tak zjistíme, že dle Voase v každé společnosti (vztahuje se na západní společnosti, které prošly modernizací) jsou jedinci, které můžeme vztahovat k jedné ze tří rovin: věřící, rozmarní (mírně věřící) a sekulární. Dle něj skoro každý začíná nebo začínal ve věřící rovině. Ukazuje to na socializaci v rámci rodiny, kdy rodiče z první kategorie budou mít potomka, který bude buď ve stejné kategorii nebo se posune do té rozmarné. Když tento jedinec dospěje do dospělosti a bude mít své vlastní děti, tak s největší pravděpodobností jeho děti budou ve stejné rovině nebo se přesunou do té poslední – sekulární. V průběhu několika generací (za předpokladu, že náboženská socializace dětí zůstane obtížná) to bude mít za následek, že *fuzzy fidelity*⁵ bude časem stoupat a pak klesat, až bude většina populace sekulární. Celkový proces trvá přibližně 200 let.”⁶ (Stolz, 2020: 289)

---

⁵ fuzzy- označení rozmarné - mírně náboženské fáze

⁶ původně, přeloženo pomocí DeepL.com: „Over several generations (assuming that the religious socialization of children remains difficult) this will have the effect that fuzzy fidelity will rise and then fall over time, until a majority of the population are secular. The overall process takes about 200 years.” (Stolz, 2020, str. 289)

2. Empirická část

V empirické části práce se zaměřím na metodologii, představení mých respondentů a následnou analýzu dat a získané výsledky.

2.1 Výzkumné otázky

Můj výzkum jsem prováděla za cílem zjistit, jaké aspekty ovlivňují jedince a jeho postoj k víře během dospívání. Zjistit, s jakými okolnostmi je nutné se vypořádat, a co to vlastně pro ně znamená – ne pouze vnitřně, ale v rámci jeho domácího prostředí a v prostředí sociálním. Jak se proměňuje identita jedince v návaznosti na socializaci mimo rodinné a církevní zázemí.

Během mého výzkumu jsem se dostala k novým otázkám a směrům, které lze na základě rozhovorů zkoumat.

Původně mým cílem bylo zkoumání vlivů a dopadu společnosti na jedince. Zjistila jsem, že nemůžu měřit dopad a pro jedince je docela složité si zpětně uvědomovat, co všechno se dělo a většinou mluví pouze o klíčových událostech. Zároveň jsem ponechala původní otázku jako jednu z výzkumných otázek a přidala další. Takže mými výzkumnými otázkami se staly tyto:

1. Jaké aspekty vedou jedince přehodnocovat svůj postoj k víře?
2. Jaký vliv má na lidi, kteří vyrostli v křesťanských rodinách, mainstreamová sekulární společnost?
3. Jak se proměnil postoj jednotlivců k morálním hodnotám během jejich dospívání?
4. Jaké jsou příčiny proměny postoje k církvím?

2.2 Metodologie

Na základě mých výzkumných otázek jsem zvolila kvalitativní metodu. Dle Fossey a spol. (2002) se *„Kvalitativní výzkum zaměřuje na otázky týkající se porozumění významu a prožitků lidských životů a sociálních světů. Ústředním bodem kvalitativního výzkumu je to, zda jsou osvětleny subjektivní významy, jednání a sociální kontexty účastníků výzkumu, jak*

je chápou oni sami.“⁷ (Fossey, Harvey, McDermott, Davidson, 2002: 717) Tím, že jsem se potřebovala dostat blízko k člověku a slyšet jeho osobní příběh, tak mi tento druh výzkumu je nejvíce vyhovující. To by v rámci kvantitativního výzkumu nebylo možné. Dle Strausse a Corbin (1999) kvalitativní výzkum umožňuje zkoumat podstatu jevu, zkušenosti jedince a odhalení emocí. Jako příklad uvádějí přestoupení na jinou víru, což je blízké náplni této práce. Cílem je se dostat do hloubky problematiky a objevit jevy, které se skrývají za původním cílem práce.

Zvolila jsem polostrukturované rozhovory, které jsem se snažila pojmout více jako vyprávění jedince, jako biografii. Dle Mišoviče (2019) podstata tohoto druhu rozhovoru je, že výzkumník má připravená témata a otázky, na které musí během zkoumání zjistit odpovědi, ale zároveň má volnost v doplňujících otázkách. (Mišovič, 2019)

Připravila jsem si okruhy, kterých bych se během rozhovoru chtěla dotknout, a co bylo důležité zmínit. Z těch jsem tvořila otázky, které jsem na sebe navazovala podle jednotlivých vyprávění. Nejdříve jsem je požádala jsem o popis prostředí, v rámci, kterého vyrostli a v návaznosti jsem pokračovala s tématy – vztah k náboženství, náboženské aktivity, rozebírání otázek v rámci rodiny, dále jsem se přesouvala k pochybám - kdy přišlo období prvních nejistot a ohledně čeho, dále jejich řešení, také jsem se zajímala o morálku a s ní spojené hodnoty - k jakým byl veden, jaké se proměnily, a jak. Rozhovor jsem zakončovala otázkami na vztah k náboženství – nynější postoj, a jaké limity na sobě vnímají, a naopak jejich přednosti, které díky výchově v náboženském prostředí získávají.

S respondenty jsem se vždy setkala v prostředí, jež bylo příjemné jim. Jednalo se ve většině případů o kavárnu. Chtěla jsem, aby atmosféra byla uvolněná a respondenti neměli problém se rozpovídat. Tím, že otázky se týkaly hodně osobních témat – i co se rodiny týče, tak jsem se snažila navodit uvolněnou a kamarádskou atmosféru. Vždy jsem je požádala o podepsání informovaného souhlasu, kde jsem zmiňovala anonymizaci a účely použití.

Rozhovory jsem následně přepsala do textové podoby a upravila do podoby tak, abych je následně mohla analyzovat. Používala jsem internetový program <https://requal.fsv.cuni.cz/JSB556/>. Rozhovory jsem přepisovala vlastnoručně a následně jsem je několikrát pročítala a poslouchala i některé části znovu pro lepší pochopení určitých pasáží. Prve jsem použila otevřené kódování, které je vhodné pro prvotní analýzu dat.

---

⁷ Přeloženo pomocí Deepl.com, původní znění: „Qualitative research aims to address questions concerned with developing an understanding of the meaning and experience dimensions of humans’ lives and social worlds. Central to good qualitative research is whether the research participants’ subjective meanings, actions and social contexts, as understood by them, are illuminated.“ (ibid)

Tvořila jsem kategorie, do kterých jsem rozřazovala kódy a hledala podobnosti v narativech respondentů. Následovala jsem axiálním kódováním, které by mi pomohlo propojovat návaznost mezi jednotlivými kategoriemi. (Hendl, 2016)

Pro ukázkou celistvého zachycení přeměny u jednotlivců, jsem zvolila i interpretaci příběhů třech respondentů. Vybrala jsem ty, u kterých si myslím, že byla identitní proměna nejvíce výrazná. Konstruovala jsem narativy jednotlivců pomocí kódů a následné interpretace, které tvořily dohromady kratší příběhy. Snažila jsem se ukázat současný postoj k víře – výsledek přeměny spolu s klíčovými momenty jejich vyprávění.

Má analýza má prvky obsahové analýzy, která vychází z kódů a kategorií, jejíž klady podle Dvořákové jsou: *„patří aplikovatelnost na různorodé typy (textových) dat, přizpůsobení výzkumným záměrům (možnost dosáhnout vysoké míry zobecnění, ale i vnímavosti kvalitativních metod) a explanace opřená o objektivní i kvantitativní zhodnocení (komparovatelnost).“* (Dvořáková, 2010:95-96) Obsahová analýza se zaměřuje na předávání obsahu pomocí textu či obrazu. Pomocí kódů tvoří koncepty, které jdou mezi sebou propojit a vytvořit vztahy. (Dvořáková, 2010)

2.3 Respondenti

Pro výběr respondentů jsem měla podmínky, aby jedinec žil v Praze, byl ve věku od 18 do 25 let a pocházel z křesťanského prostředí. Tento věk jsem vybrala záměrně, protože jedinec by měl mít za sebou období dospívání a fáze adolescence nebo být v poslední fázi (viz výše). Respondenty jsem získala díky osobním kontaktům a následnému odkázání na další nebo čirou náhodou (respondenta Karla jsem potkala asi po 3 letech v tramvaji cestou domů a během naší konverzace jsme došli k tomu, že on je vhodným respondentem pro moji bakalářskou práci). Takže lze říci, že se jedná o kritériální vzorkování, což znamená, že je *„výběr všech případů splňující daná kritéria“* (Hendl, 2016: 156) spolu s metodou sněhové koule, protože jsem se přes respondenty dostala k dalším.

Nakonec se sešli tak, že všichni (v analýze použití) jsou vysokoškoláci, což nebylo mým kritériem, ale může to být také proměnná, která může mít vliv na jejich přeměnu. Také jsou nebo byli příslušníky Římskokatolické církve.

Mých respondentů bylo v celkovém počtu sedm. Jeden z toho byl pilotní rozhovor a byl veden s osobou, jež zažívá pochyby v nynější době a aktuálně je ve fázi

přehodnocování. Díky ní jsem dostala vhled, jakým směrem se mohu během rozhovoru ubírat, a na co se třeba konkrétněji ptát. Dalším rozhovorem, který jsem při analýze nepoužila, tak se týkal respondentky, která popírala jakoukoliv možnost toho, že by ona někdy věřící byla, což pro mou práci nebylo vhodné.

2.3.1 Medailonky respondentů

V této části stručně představím respondenty, jakou vysokou školu studují, jejich věk a stručný popis o jejich rodinném zázemí.

Respondent 1: Josef

Josef je 22letý student DAMU. Josef vyrůstal v praktikující rodině a svoji výchovu označuje jako striktní. Až do 16 let neměl pochybnosti, ty se mu objevují díky prostředí, ve kterém se pohybuje.

Respondent 2: Karel

Dalším respondentem je Karel, student PŘF UK, který přemýšlel, že by studoval religionistiku, je mu 21 let. Od malička se pohyboval v prostředí, kterého náboženské praktiky byly součástí. S příchodem na gymnázium (ve 12 letech) začal objevovat limity, jež víra dle jeho pohledu má.

Respondent 3: Oskar

Oskar je odlišným respondentem, protože i přes své pochyby z mládí a oddálení se od víry, tak si poslední 2 roky hledá zpátky cestu k víře a je praktikujícím věřícím, stejně jako zbytek jeho rodiny. Je ve věku 22 let a studuje na ČVUTu.

Respondent 4: Zita

Další mé respondentce je 22 let, je studentkou krajinářské architektury na ČVUTu. Vyrostla v rodině, kde jako dítě prošla náboženskou socializací ze strany matky a její rodiny a byla součástí náboženské výuky a táborů až do střední školy.

Respondent 5: Jana

Jana je 22letá studentka veterinárního lékařství v Brně. Až do minulého roku žila a vyrůstala v Praze, kde navštěvovala katolickou základní školu. I když se aktivně pohybovala v církevním prostředí, tak u ní přišly silné pochybnosti, které vedly k přehodnocení náboženských představ.

Respondent 0: Pilotní rozhovor: Antonie

Můj první, a zároveň pilotní rozhovor byl s 19letou studentkou Filozofické fakulty, obor Český jazyk. Antonie se hlásí k Římskokatolické církvi a ta je i prostředím a etikou, ve které vyrostla. Stále je součástí církve, takže pro můj výzkum jsem ji nemohla zahrnout, ale i přes to jsem se dozvěděla cenné informace a bylo zajímavé pozorovat, jaký je proces hledání, a ne pouze vzpomínání.

2.4 Analýza dat

V této části práce se budu zabývat interpretací získaných dat. Jaký je vývoj víry u jednotlivců, a jak ho reflektují během rozhovorů.

2.4.1 Příběhy

I přestože jsem stručně představila respondenty v medailoncích, je důležité se s nimi seznámit více. Každý jeden z mých respondentů zažil odlišné zkušenosti, pochází z jiné rodiny (i když si mohou být (rodiny) výchovou podobné), mají odlišné charakterové vlastnosti a nejen tyto skutečnosti se promítly do jejich aktuálního postoje. I když jsem se snažila v jejich příbězích hledat podobnosti, tak si myslím, že by byla škoda roztrdit je do kódu. Proto jsem se rozhodla, že se pokusím co nejpřesněji interpretovat aktuální vnímání víry z pohledu Josefa, který si, myslím, prošel největším identitním rozbrojem, Kryštofa, jenž tvrdí, že je ateistou a Jany, které se víra stále podepisuje do každodenního života.

2.4.1.1 Josef

Josef pochází z rodiny, která je původem z východního Slovenska, vyrůstal v komunitním domě, kde bylo křesťanství a jeho různé projevy součástí každodenního života. Od malička přijímal náboženské praktiky a tradice jako nedílnou součást svého rodinného

zázemí. Nicméně v průběhu svého dospívání dochází k postupné změně ve vnímání náboženských rituálů. Vzpomíná, že ve svých šestnácti letech začíná zpochybňovat smysl a význam pravidelné účasti na bohoslužbách, které mu připadají jako opakování a odříkávání naučených modliteb bez hlubšího smyslu.

„Třeba ty formulky, vyznání víry prostě. Věřím v jednoho Boha blablabla, tak mě to iritovalo vlastně, jak je daná ta formule a všech těch padesát nebo sto lidí v tom kostele jede a mají to naučený jak básničku. A přišlo mi, že mi to nedává smysl, že nemám pocit, že tohleto chování a takovejhle event, jakýmkoliv způsobem, jakože je Bůh a je takovej, jak se o něm říká, tak mi nedává smysl, aby po nás chtěl, abychom se sešli jednou týdně na hodinu a odříkávali tyhle věci z paměti. Přišlo mi to nelogický.“

Kromě toho můžeme vidět náznak toho, že začíná pochybovat ohledně kolektivního vyznávání víry. To dle Václavíka a Lužného (2010) je projevem narůstající individualizace, kdy tradičně institucionalizované formy náboženství a velké náboženské organizace ztrácí na atraktivitě a popularitě. Individualizace přináší jednotlivcům více svobody a pocitu autenticity. (Václavík Lužný, 2010)

Josef dále zmiňuje i svůj nynější postoj během bohoslužeb, který přetrvává již z této doby. Aktivně se nezapojuje a čeká na jejich skončení, je tedy spíše pasivním pozorovatelem. Označuje je jako „*sugestivní*“, což v tomto kontextu může znamenat, že mu primárně vadí formulace vyznání víry, která zahrnuje věrnost jedné církvi, jež on považuje za nedokonalou a dogmatickou.

„Takže když jsem byl na té mši, tak jsem jenom čekal, než to skončí a dotted' když jsem na mši, tak se odmítám těhle říkanek účastnit a neříkám nic a čekám až to skončí, protože některé jsou vyloženě sugestivní v tom smyslu, že když je vyznání víry, tak člověk sice přísahá, že věří v jednoho Boha a tak dále. Ale zároveň říká, že věří v jednu církev, která nedělá chyby a je perfektní. A že se drží pravidel, které ta církev nastavuje a to mě vyloženě až sere. Protože církev je nějaká instituce, co vymyslel člověk a nepřijde mi, že to je v souladu s tím, jakou myšlenku Ježíš Kristus, pokud teda přijmem fakt, že byl, snažil přenést.“

To postupně vede ke kritice církve a celkově jejímu odmítání, protože nemá pocit, že by celá instituce byla v souladu s myšlenkami Ježíše Krista – jeho existenci nezpochybňuje. Používá pejorativní výrazy, které nás mohou vést k tomu, že má konflikt s institucí, kterou odděluje od náboženské víry.

Vytvořil si individualistický postoj, v němž se snaží o osobní propojení s jakousi spiritualitou, která není omezována konstrukty a pravidly vytvořenými člověkem (církví).

„Pro mě jako křesťanství a vůbec celá ta myšlenka toho náboženství se pro mě liší od toho, co říká ta instituce jako církev katolická. A i ty ostatní. Vlastně jsem si nenašel a nemám ani potřebu, tu víru v Boha asociovat s nějakou institucí, pro mě je to moje věc a necítím potřebu většího společenství, kde se shodneme na nějakých věcech, že já to vnímám nějak a teď teda mluvím o tom, jak to mám teď. A to jak to mám teď vzniklo v důsledku od těch šestnácti let, to je šest let přemýšlení a postupně měnění názoru toho. A teda jsem na tom tak, že jsem nějakým způsobem spirituálně založenej, vykládám si věci v duchu tak, že se něco stane a je to nějaký zásah boží nebo tak a občas se snažím vést i řekněme dialogy. Ale když se stane něco co jsem nemohl ovlivnit a je to super, tak mám potřebu za to někomu poděkovat a nechci si jenom říct, že to byla šťastná náhoda. Nevěřím úplně na náhodu. Věřím, že nějaká entita tam nahoře je, ale nemám to úplně přesně definovaný a nemám úplně potřebu vyznávat svojí víru tím, že budu klečat na kolenou a říkat deset Otčenášů.“

Z Josefových slov není zřetelné, jak se staví k existenci Boha - na jednu stranu používá výrazy jako „zásah boží“, ale na druhou stranu dle něj nemá momentálně „jasně definované“, co nějaká entita „tam nahoře“ je. Zároveň můžeme vidět, že i přes jeho individualistický přístup má stále kořeny v křesťanských hodnotách a praktikách, které se promítají do jeho spirituality, například poděkování za dobré věci nebo vedení dialogů s vyšší mocí.

2.4.1.2 Karel

Příběh Karla se liší od Josefova. Původně vyrůstal v katolické rodině, kde víra byla samozřejmostí. Postupem času začal projevoval odpor vůči náboženským praktikám a

církevním představitelům a prohloubil se, kdy začal kriticky zkoumat náboženské představy a morální normy.

Karlův příběh mě zaujal v tom, že sám sebe začal vzdělávat ohledně dalších náboženství a začal na křesťanství pohlížet z filozofického hlediska. V době, kdy popisuje, že se cítí již distancován od církve, tak popisuje, jak dochází do kostela Nejsvětějšího Salvátora. Mluví o tom v souvislosti s tím, že doma měli rozepré ohledně jeho vyznávání.

„ Prostě to už viděli, že jsem hodně distancovanej od toho a tak dále. Takže tohle nikdy neproběhlo, ale zároveň mi dali svobodu v tom, že jsem si mohl vybírat, kam budu chodit na mše, ale to jsem byl starší, to bylo kolem 14 15 16 , to jsem chodil do kostela jednou za 3 týdny, k Halíkovi k Salvátorům. To mě bavilo, to bylo hodně studentské ty mše a občas už to byly víc filozofické myšlenky a tak dále. A to bylo docela dobrý. Tam jsem vlastně přijmul ten fakt, že jakoby je to nějaká inspirace a je to něco, co lidé zkoumali fakt strašně dlouho a mají ty výklady udělané fakt dobře a třeba Halík hodně mluvil o té pravdě a to mě bavilo. “

To ho následně vedlo k tomu, že se začíná zajímat o další náboženství a jiné směry, které ho ve výsledku obohacují a vzdělávají, ale nevnímá to tak, že by se tím chce řídit nebo podle nich žít.

„To další věc, já se nesnažil udržet u katolické víry, ale já jsem hodně začínal zajímat o náboženství jako úplně obecně a fakt jsem četl jiné náboženství, četl jsem Korán jednu dobu třeba, což bylo docela hustý, ale ten jsem teda rychle zahodil, protože ten byl fakt mega kontroverzní - prostě zákoník a to je fakt šílený. Pak prostě různý šílenosti jako hinduismus, šintoismus jako nikdy jsem se do toho nedostal, že bych to praktikoval, jenom mě to zajímalo z toho antropologického hlediska, protože to fakt vypovídá hodně o té kultuře v těch zemí, kde se to praktikuje a říkal jsem si, že bych chtěl studovat religionistiku, že to bylo hodně spojený s filosofií a tak dál a bylo to fajn. Chytil jsem z toho hodně zajímavých myšlenek, asi ne pro život. “

Můžeme si všimnout změny jeho přístupu z religiózního k religionistickému. Jeho označení jiných náboženství jako „šílených“ v nás může evokovat to, že i přesto, že mu nepromlouvají do jeho vnitra a nezkouší je praktikovat, tak v nich nachází zálibení.

Postupně se dostává k tomu, že se chce distancovat od víry a má snahu o náhradu na její místo.

*„No takhle já jsem nejdřív měl pocit, že nic neexistuje, jakože tím se ti zbourá morálka a když ji chceš úplně odstranit, tak prostě nejdřív nic neexistuje. Ale pak zároveň to vystřídalo to, že jsem koukal na ostatní náboženství. A ještě jedna důležitá věc, začal jsem koukat na jednoho youtubera, jmenoval se Sobek, teď se jmenuje jinak, ale **ten mi změnil pohled na náboženství a na tohle všechno a na všechny věci.** A to je člověk, co byl mormon a zjistil, že je to úplně „shit“ a tak se nějak distancoval a bylo to nějaký složitý a tím získal popularitu. Ale je fakt extrémně vzdělaný v náboženství a ve všem. Jsem hodně koukal na ty videa a to byl taky důvod, proč jsem se začal zajímat o ty jiný náboženství, i když to bylo ruku v ruce asi. **A jakoby tam právě přišla ta myšlenka konečná, že jakoby se to nedá odmítnout, že ta morálka má něco do sebe, ale zároveň naprostá většina těch náboženství je víc špatná než dobrá.** On je z té „Satanova komunita“ nebo jak se to jmenuje, což je skvělý obrat religionistickéj, kdy se snažíš zbourat tyhle tabu....ono to nejde moc popsat moc jednoduše, ale snažíš se vyprovokovat, je to provokativní a člověk se snaží být hodně agnosticista vůči těm náboženstvím prostě a je potřeba ty věci stále renovovat a přišel jsem díky tomu na spoustu revolučních myšlenek. **Že náboženství je dobré studovat už jenom kvůli tomu, že prostě člověk vidí, co je v tom světě špatně a má díky tomu obrovský nadhled. Tím, že člověk toho není součástí.**“*

Z toho můžeme usoudit, že pro Karla bylo důležité vzdělávat se ohledně víry, díky vzdělání se si dokáže na náboženství vytvořit pohled i z vnější perspektivy, což u něj vedlo k „zbourání morálky“.

Další pohled, který mu přináší studium náboženství, tak je repetitivita a podobnost v nich samotných, a to je něco, co Karel kritizuje.

*„ ....ale pak jsem jako, jak jsem se zajímal o všechny ty náboženství a tak, tak jsem si uvědomil jednu věc. **A to je, že člověk – například ohledně toho křesťanství, ale dá se to aplikovat i na jiný – ale že má člověk knihu a všichni argumentují tím, že můžeš být věřící, aniž bys byl součástí církve, což si myslím, že je to úplnej bullshit teda, to nejde,***

člověk musí chodit do kostela a tak dál. Že to prostě nemá smysl, protože ta Bible obzvláště, která je tisíc let stará kniha, kterou nikdo neobnovil, protože to není možný a zároveň všichni si to argumentují tím, že máš různé výklady a podobenství.”

Z jeho studií dochází k závěru, že jedinec nemůže být věřící, aniž by necítil sounáležitost k církvi. Z čehož vychází, že Karel svoji kritiku církve vztahuje i na její členy – vyzdvihuje vlastní interpretaci Písma svatého.

Kromě kritiky podobenství, poukazuje na náboženskké knihy, které považuje za již vyčerpaný zdroj poznání, zatímco v jiných dílech nachází více relevantních myšlenek, jenž nejen jeho mohou obohacovat.

„A prostě je spousta knih, který má smysl probírat stejně jako Bibli ne-li víc, spousta chytřejších knih a tak dále. Takže prostě jako ty náboženský knihy jsou už moc, tam prostě není co už víc vydojit, tak si člověk může najít úplnou sračku v tom, úplně cokoliv. Tak to byl poslední moment a to mě drží a v té morálce už mě to náboženství příliš neovlivňuje. Že jako, že jsou to jiné věci. Někdy si nad tím poklepu na čelo nebo něco, ale jako vnímám ty věci úplně jinak no.“

Tím, že pro něj přestaly náboženské knihy dávat smysl, tak v každodenním životě nemá pocit, že ho víra ovlivňuje v jeho životě. I přesto, že nemá pocit, že by ho náboženství již ovlivňovalo, je si vědom toho, že některých prvků se nezbaví, chápe je jako kryptoreligiozitu – potřeba sdělit své chyby nebo touha po chvíli duchovního zamyšlení a meditace.

„A v čem možná to náboženství nějak vnímám, tak je to nějaká kryptoreligiozita prostě. V tom, že člověk má potřebu sdělovat třeba věci, které udělal špatně někomu jinému, nějaký relikt té zpovědi, ale není to zpověď, ale hej to spíš věc praktická, kterou člověk dělá. Nebo třeba, že má člověk chut' chvílku být spirituální, že si pustil hudbu nějakou spirituální a medituju u toho a baví mě to. Chci tuhle tu atmosféru, třeba Marka Twaina, on je teď hodně antinábožensky teď založenej, ale vlastně to, co šíří je částečně náboženství. Jakoby přesně ta idea, kterou šířil ten youtuber, že člověk má spousta různých myšlenek a žádné ty myšlenky by se neměly nechat zastarat a zároveň tu inspiraci už nevidím jenom v tom náboženství, už je to úplně ve všem.“

Tím, že vnímá na sobě, že vyhledává spirituální chvílky, tak můžeme říct, že víra a zvyky spojené s ní jsou v něm zakořeněny a vnímá to u sebe jako formu meditace.

Kromě již zmíněných prvků, které u Karla přetrvávají, tak popisuje i situace spojené s Bohem, o kterých ví, že je nedokáže vnímat racionálně – jedná se opět a vtělenou rovinu.

„Třeba ale téma Boha je takový, třeba s názorem na smrt, to si myslím, že mě to pořád nějak ovlivňuje a v tom, že v tom existuje nějaká rovnováha, že člověk má dělat dobré věci, aby se dostal do nebe, tak to jsou takové věci, které nevnímám racionálně, neříkám si, že je to bullshit, ale zároveň mám pocit, že je to ve mně zakódované. Je to u mě trochu flegma. Myslím si, že v tomhle mi to pořád tu roli hraje, ale to jsou věci, do kterých člověk nevidí. Prostě si nějak jedná a nedělá je vědomě. Je to vštípený.“

Má pocit, že tato víra je nějak zakódována v jeho vnitřním já - i on sám říká, že je v něm „vštípené“. Také tento pocit popisuje jako „flegma“, což naznačuje, že je postoj k posmrtnému životu spíš někde v jeho podvědomí, kam on sám nevidí.

Lze tedy říct, že i když se jedinec distancuje od víry v Boha a morálky, stále u něj přetrvávají jisté znaky, které má vštípené.

2.4.1.3 Jana

Příběh Jany začínal vyprávěním o náboženské výchově, kterou procházela doma, ale zároveň i v rámci školy. Byla v přímém a častém kontaktu s církví a jejími představiteli, kteří mají velký vliv na její víru – jak v minulosti, tak i dnes.

Pokud se budeme bavit o vštípenosti, kterou vnímáme u Karla, tak Jana si je jí vědoma, i přes to, že nyní sama sebe nevnímá jako křesťanku.

„A dost nás prostě vychovávali v tom, že prostě si dost zakládali na tom, abychom byli pokorní, slušní, abychom ty hodnoty křesťanský, i když já už teď nejsem křesťanka, tak v sobě pořád trochu mám. Být vůči lidem ohleduplná, takový to jakože to co je v

Desateru, já už si to nepamatuju. *smích Jakože jen tam něco ve smyslu „Chovej se k ostatním jako chceš aby se chovali k tobě“, tak v tomhleto mě tak jako vychovávali “

I přesto, že si nepamatuje doslovně biblické texty, přejímá hlavní myšlenky, na základě, kterých tvoří svoji morálku a chování ve společnosti.

Její pochyby ohledně víry začaly kvůli církevním představitelům (v jejím případě šlo o řádové sestry, viz dále). A i přesto, že měla otázky, na které nedostávala uspokojivé odpovědi, snažila se stále hledat smysl v své výchově.

Díky svému učiteli – jáhnovi, který byl otevřený vůči ostatním náboženstvím, měla Jana možnost se seznámit s různými vírami a hledat si svůj vlastní směr. Začala sama sebe vzdělávat.

„A já jsem měla to štěstí, že jsem měla učitele - jáhna, což je kněz, co může mít děti. A on byl hrozně otevřený vůči ostatním náboženstvím, takže nás učil o ostatních náboženstvích. A to byly první nějaké myšlenky, kdy jsem si říkala „Hm tyto já asi víc sympatizuju s jinýma vírama“. Takže vlastně i díky tomu jáhenovi, který byl křesťan, tak jsem se dostala k jiným náboženstvím...”

Právě i díky němu dostala odpovědi na její otázky a jeho odpovědi zpětně vnímá jinak než ty, které dostávala od zbytku komunity, které byla součástí. Nelze říct, zda v tento moment zažívala nějaký odklon, ale lze z toho vyvodit, že nevnímala křesťanství jako jedinou možnou cestu.

„Třeba ten jáhen byl skvělý v tom, že já jsem za ním často chodila kvůli otázkám, já si nepamatuju přímo konkrétní otázky, ale ptala jsem se ho na hodně věcí. A on byl v tomhle skvělý, on nás v tomhle podporoval, ale tahle zastaralá komunita těch jeptišek, a tak a těch prostě hodně konzervativních křesťanů, tak byli hodně proti tomu. „

Můžeme vidět i pohled na celou komunitu, kterou nevnímá příliš pozitivně – označuje ji jako „zastaralou“. Z toho lze vyvodit, že některé praktiky a názory se neshodují s tím, co Jana vidí jako „správné“. V rozhovoru vyzdvihuje primárně LGBTQ+ komunitu. Vypráví příběh

o spolužákovi a konfliktu, do kterého se dostal v rámci školního prostředí. Hodinu zdravotní výchovy nebo duchovní obnovu, které se musela účastnit. To vedlo k tomu, že nyní si uvědomuje, že komunita pro ni není definice křesťanství.

„Ale zase nemyslím si, že ta komunita, ve které jsem vyrůstala pro mě teďka zpětně, představovala křesťanství, protože to je, co jsem si uvědomila až později, že ty děti jsou, jako v čem jsem se orientovala, hrozně zaslepení nějakýma pohádkami nějakým „takhle se musíš chovat“, a tak a to je hrozně i mě omezovalo v nějakém sebepoznání a rozvoji.“

Zde se dostáváme k individuálnímu vnímání víry a tomu, co křesťanství je. Vidíme pohledy jednotlivců. Karel si spojuje víru s církví, zatímco Jana si dokázala najít vlastní nejlepší cestu. Uvědomuje si, že někomu může celá instituce křesťanství pomoci, a fakt, že ona nesouzní se všemi jejími aspekty, neznamená, že někdo jiný nemůže.

„Jako má to v sobě hrozně moc krásy a hloubky a myslím si, že hodně lidem to může pomoci, minimálně lidem, co žijí ve strašných poměrech, tak to vysvětlení - proč se mi tohle děje. Tak na to není odpověď, ale to, že tam je nějaká ta osoba, na které tobě záleží, a o kterou se můžeš opřít, aniž bys ho znala, tak to mi přijde, že je pozitivní věc, protože prostě to by byla většina lidí byla v depresích. Kdyby si řekli, „jo, prostě se to děje“, protože se to děje. Tak to je taková věc, ve které to křesťanství dává smysl, že hodně lidem dodává naději, i ta komunita, že to lidem dává smysl života a mají pocit, že v tom nejsou sami, a i to, že nejsem na tom světě sám, tak to je jedna z těch kvalit, že pro lidi, kteří to mají těžký, tak to dává smysl. Pro lidi, kteří žijí v Praze a mají privilegium a mají rodiče, kteří je financují, tak my jsme v tomhle tom rozmazlení, že my se můžeme ptát na ty otázky a rozvíjet tu naši zvědavost. V tomhle směru mi přijde, že kdybych vyrůstala ve špatných podmínkách, tak mě tohle ani nenapadne, protože bych měla prostě jiný priority. A to je jedna z dalších věcí, že nás hodně vychovávali v tom, abychom si tohle uvědomili, za co jsme vděční.“

Vidíme hodnotící prvky, které jsou pozitivní. Náboženství může jednotlivcům nabídnout podporu, směr a komunitu, což znamená, že člověk není sám.

Rozlišuje socioekonomické a geografické zázemí jednotlivců, které může mít vliv na víru. Mluví o lidech z Prahy, kteří mají privilegium se zajímat o jiné okolnosti, protože nemusí tolik řešit finanční stránku. Dle výsledků ČSÚ (2021) se potvrzuje, že nejvíce věřících⁸ má Jihomoravský a Moravskoslezský kraj, kde je procentuálně jsou výsledky 17 % a 19 %, kdež to v Praze a Středočeském kraji je to 11 % a 8 %.

Z toho vychází její nynější nastavení. Popisuje, že v slabších chvílích, což jsou například přijímací zkoušky, se obrací na vyšší sílu, kterou nutně nemusí být Bůh. Její existenci si vysvětluje všemi možnými záhadami, které vědecky nejsou nějak prokázány.

„Určitě třeba v přijímačkách, tak jsem šla i do kostela. To jsem měla hodně slabší chvílku. *smích Ale bylo to prostě, že já mám pořád vztah k, já neříkám Bůh, i když mám tu slabší chvílku nebo tak, ale dokážu mluvit k něčemu, já to nikdy nespécifikuju, že neříkám „Bože, prosím”, ale spíš je to nějaký vesmír, že existuje nějaká větší síla, něco, co je nad námi a to mi dává smysl. Dává mi to smysl, protože s dnešní dobou mimozemšťanu a nevím všema záhadami v Egyptě a takové věci, tak tady je něco o čem nevíme a k tomu někdy dospějeme, protože těch záhad je ve světě hrozně moc. To prostě co se děje za hrůzy, proč se to děje, co je to děje. .... Já v sobě mám to, že kde mi je ouzko, když jsem sama, u těch přijímaček třeba, tak si říkám, že si pořád říkám jednou za čas „Tyjo, já jsem vděčná za to, že ségra vystudovala medicínu, že se jí daří, že mám prostě rodinu, že babička je v pohodě, že jsem na veterině a takové věci” a to si dost často říkám, že to beru jako součást nějaké duševní hygieny, že žijeme v hodně rychlém světě, tak je důležitý se zastavit a říct si to. To mi přijde, že tak člověka víc uzemňuje, dát si takovej recap toho co se děje kolem mě, a tak a to je důležitý si uvědomit ty věci - jak se mi daří, za co jsem vděčná a tak. A není to vyloženě, že to mám spojený, že je to Bůh, ale tak jako kdyby mluvit sama k sobě tak trochu. Zároveň je to něco trochu imaginárního, vesmírná síla, nevím. Prostě to nemám specifikovaný, prostě já to dělám za cílem duševní hygieny.“

Promluvy k vyšší síle si pojí s „duševní hygienou”, kterou v těžších chvílích považuje za nezbytnou - zastavit se a říct si, co všechno v jejím životě je dobře. Lze to interpretovat jako

---

⁸ kategorie věřící, hlásící se k církvi, náboženské společnosti nebo směru

pozůstalé zvyky z dětství. Přejímá si z křesťanství prvky, které jí byly blízké a shledává je jako důležité a dobré pro její život.

2.4.2 Křesťanské zázemí, předávání víry v rodině

Tato část se bude týkat křesťanského zázemí, co si pod tím můžeme představit, jak jsou jedinci vedeni k víře, a jak náboženství bylo předáváno v rámci rodiny – náboženská socializace. Zkoumala jsem, jak probíhala komunikace ze strany rodičů ohledně víry, a jakých náboženských aktivit se respondenti účastnili.

Respondenti začínali vyprávění tím, jaký vztah s vírou mají jejich rodiče. Je pro ně důležité vysvětlit a přiblížit to, v jakém prostředí se pohybovali od malička – popisují i to, jací jsou prarodiče. Vnímají, že náboženská socializace je předávána mezigeneračně, a že to jak ovlivnila výchova je, tak to bylo pravděpodobně stejné i u jejich rodičů.

*„Tak moje situace je taková, že máma je věřící a táta byl pokřtěnej, ale myslím si, že věřící není a **vždycky jsme chodili do kostela s mámou** a nepamatuju si, že by s náma chodil táta, jenom třeba na Vánoce, jenom hodně výjimečně. A z toho taky je, že vlastně s jeho babičkou jsme nechodili do kostela, ale rodiče táty začali chodit podle mě teďka víc, v důchodu třeba, do kostela. **A zatímco rodiče mámy jsou vlastně docela silně věřící – katolíci. Vnímám to vlastně i jako názorově, což ještě teda může souviset s tím, že třeba vlastně žijou na malý vesnici, takže tam je ještě nějaký vliv takovejhle.**” (Zita)*

Kromě postoje rodičů vyzdvihuje i postoj prarodičů a jejich praktikování. To zmiňuje z důvodu toho, že ovlivňuje její návštěvu u nich, ale zároveň i to, v jakém prostředí se pohybovali její rodiče, což mělo značný dopad na ně. Také uvádí další aspekt, který si myslí, že by mohl mít vliv na náboženské názory a zvyky. Jedná se o místo bydliště, což v tomhle případě je malá vesnice.

*„Tak já jsem vyrůstal v katolický rodině, která byla od mého táty hodně katolická už po **generace** a moje máma ta má zajímavý případ, že to měla naopak, že během dospívání přišla k víře. Což jsem přemýšlel, že je docela unikátní...” (Karel)*

Karel popisuje své zázemí - opět vyzdvihuje předávání víry v rodině tím, že mluví o tom, že jsou katolickou rodinou „už po generace“, tak jde i o tradici, která se dědí. Naopak poukazuje na případ jeho mámy, která k víře přišla sama.

Tím, že respondenti zmiňují rodinnou historii, tak lze říct, že víra je něco, co se dědí z generace na generaci a do čeho se jedinec rodí. Lze na to aplikovat nálepku sociální identity, kterou popsal Benjamin Beit-Hallahmi (1991) (viz výše).

*„Já jsem vyrostl v katolické rodině, žeo. **Přičemž prarodiče z máminy strany jsou hodně věřící, jakože intenzivně a ještě tím, jak jsou na východním Slovensku, tak je to vlastně docela normální. Ale myslím, že když máma byla malá, tak chodili na mše podle mě skoro každý den nebo jako vícrát než jenom v neděli určitě, jestli si správně pamatuju. I rodiče z tátovy strany byli věřící, teda jako né tak úplně „super intenzivně“, ale normálně praktikující.**” (Josef)*

Na tomto úryvku můžeme vidět, jak Josef rozlišuje více podob praktikování – míru intenzity. Také vnímá relevanci sociálně demografického kontextu – situace na východním Slovensku se odlišuje od situace v Praze. Považuje za „normální“ chodit v neděli do kostela narozdíl od chození častěji, které vnímá jako „super intenzivní“.

Jana ve svém rozhovoru dává i příklady chování rodičů, primárně své mámy. Interpretace a její popis toho na mě působil, že se jí trochu směje a poukazuje na to, že vidí Boha jako „nějakého týpka“, protože ona sama v něj nevěří.

„.... ale mamka je, jakože třeba, když chodí ven se psem, takže nad ní, tak si povídá s Bohem. Jakože nad ní je nějaký týpek v nebesích a na ni dohlíží....” (Jana)

„Moje máma teď pracuje na té škole, mimo jiné. Takže teď chodí na „duševní obnovu“ a taky to nedává a já se jí teď zpětně směju, protože v té době mě za to hanila. Přitom to byl voser jak sviň. Prostě celej den seš zavřená v klášteře a celej den koukáš na nějaký film o nějakým týpkovi...” (Jana)

Vyzdvihuje to, že její máma pracuje na křesťanské základní škole, jenž Jana navštěvovala, protože se dostává do vnitřního fungování na škole, a ne pouze vnějšího, který měla během doby, kdy Jana docházela na základní školu.

Lze usoudit, že její máma si myslela, že tato škola bude pro ni nejlepší, ale až když je sama součástí a není „třetí stranou“, tak si uvědomuje nedostatky.

Je překvapující její negativní hodnocení hodin duchovní obnovy, protože většinou děti jsou rády, když je jiný program, než vyučování, protože „není škola“, ale i přes to hodiny duchovní obnovy vnímá záporně - „*voser jak sviň*“.

Celkově lze říct, že pro respondenty bylo důležité přiblížit „situaci“ a přidat i prvky hodnocení toho, jak to na ně působí teď —> „*hodně katolická*“, „*super intenzivně*“, „*silně věřící*“. Což právě to nám ukazuje jejich proměnu.

Respondenti dále popisují náboženské praxe, kterým se v dětství věnovali: modlení se, chození do kostela, křesťanské tábory, náboženská výchova (nebo jak bylo řečeno „nábožko“).

„Já jsem vyrostl v katolické rodině, žeo. .... do určitého věku jsme byli hodně striktně vedeni. V tom smyslu, že chodili jsme nebo do teďka rodiče chodí každou neděli na mše, měli jsme každý večer, že jsme se scházeli na společnou modlitbu, do teďka probíhá před jídlem modlitba společná nebo spíš už jenom v neděli nebo u společných obědů, ale je to pořád nějaká běžná praxe.“ (Josef)

Můžeme opět vidět hodnocení „*striktně vedeni*“, ale na druhou stranu popis toho označuje „*běžnou praxí*“, takže stále vnímá, že se jedná o rodinnou záležitost a zvyklost, i když už pro něj nemá váhu jako dřív. Tím, že se jedná o retrospektivní pohled, tak používá hodnotící označení.

„Tak já jsem vyrůstal v katolický rodině ..... a vlastně to bylo takový, že to bylo branný jako samozřejmost, ta víra.“ (Karel)

V době, když moji respondenti byli dětmi, tak popisují, že nemají pocit uvědomování si toho, co se děje, co to znamená a považují to za automatickou součást jejich života a nepozastavovali se nad ničím.

„No takže to vypadalo tak, že jsme s mámou chodili do kostela. Já jsem chodila do církevní mateřské školky, což jako bylo asi normální školka, jenom jsme tam měli výuku náboženství a právě od školky jsem chodila na náboženství, kde jsme se učili takovou teorií, k víře a tak. A potom jsem byla u prvního svatého přijímání někdy ve 3. třídě nebo něco takového, kde se jako tak normálně chodí v tomhle věku. No a nevím, vlastně se teďka nepamatuju. Asi jsem chodila na „nábožko“ tak do 4., 5. třídy, pak už jsem asi nechodila.” (Zita)

Kromě chození do kostela je doprovázela nějaká náboženská aktivita „navíc“. Mohlo se jednat o tábor, skautský oddíl, náboženskou školku/školu nebo hodiny náboženské výchovy. K tomhle vede rodiče pravděpodobně to, že chtějí, aby se víra pro jejich děti stala součástí života i mimo domov.

„Jo ještě jsem taky jezdila na tábory, který byly vedený Salesiánama. Měly jsme jenom holčičí tábor, kterej byl křesťanský, ale jakože normální náplň jenom prostě jako tématicky jako s vírou a nějaký modlení a tak, chodili jsme do kostela.” (Zita)

“Je to asi docela možný, ale další důležitá věc, že jsem chodil do skautského oddílu a ten byl pod jinou farou. To bylo na Břevnově a tam se to hodně hrotilo, ta víra.” (Karel)

Celkově jsem měla pocit z rozhovorů, že rodiče nechali náboženskou výchovu na jinou instituci, než právě na tu rodičovskou. Doma sice víru praktikovali, ale nějaká nauka a vzdělávání potomků probíhalo mimo domov.

Bylo mi zdůrazňováno, že když byli dětmi, tak ani nevěděli, co se v kostele dělá, proč se to dělá a spíše se tam nudili, než že by jim to předávalo nějaké hodnoty – neměli emocionální prožitek. Zároveň chození do kostela, modlení, atp. můžeme chápat jako „získávání návyků“ do budoucna.

„ Takže tak, do kostela jsem chodil, modlit mě učili, když jsem byl malej, tak jsem absolutně nerozuměl tomu, co tam dělám nebo proč tam jsem. Bylo to vtipný a snažil jsem se kopírovat to, co dělají ostatní a vymýšlet tam nějaký hry z toho. ” (Oskar)

„ .... a moje první odpory přišly logicky s tím, protože mě nebavilo, protože ten výklad není pro děti a v podstatě je to takový, no, je to dlouhý, je to hodina a prakticky vůbec nerozumíš. Občas jsme chodili tam, kde se dělají nějaká kázání pro děti, ale z téhle té doby předtím, než jsem šel k prvnímu přijímání si moc nepamatuju. ” (Karel)

Na obou úryvcích můžeme vidět to, že oni samotní nebo i rodiče se jim to snažili zpříjemnit. Ať už kázáními pro děti, které byly pro ně vhodnější nebo to, že jako děti se snaží ze všeho udělat hru, aby se nenudili.

„...byla na základce křesťanský. Ta byla pro mě dost hraniční, protože tam jsme jezdili na nějaké fary a zpívali jsme o Bohu a takový věci a ono jak jsi dítě, tak to nevnímáš, že je to divný, ale postupem času pro mě asi pátá třída byla hraniční. ” (Jana)

V úryvku Jany vidíme opět hodnotící prvek „divný“, což říká až teď zpětně, jako malá to vnímala přirozeně. Vidíme u ní změnu v tom, co považuje za součást života. A s narůstajícím věkem, narůstají pochyby.

S tím, když jako děti nevěděli, o co jde, tak přicházely první náznaky odporů a nechápání toho, co se to děje a proč. Samozřejmě tím, že na období adolescence koukají z nynějšího pohledu, tak se často snažili nad tím pořádně zamyslet a většinou jim na povrch vylézaly klíčové události. Také se určitě dělo víc – jak pozitivních, tak negativních zážitků, ale jsou si vědomi toho, že si to moc nepamatují, nebo že nevnímali to, co se děje kolem nich.

2.4.3 První pochyby a doba odklonu od náboženství

V téhle části se budu věnovat prvním pochybám jednotlivců, jak vidí zpětně období, kdy začínají mít první otázky a pochyby. Jak vzpomínají na situace, kdy se snaží najít řešení. Většinou se to u jednotlivců liší a odvíjí se nejenom od osobnosti jedince – někdo hledá

řešení sám – což se týká většinou respondentů v pozdějším věku, pokud se tento proces děl během základní školy, tak se ptají více na otázky a snaží se diskutovat.

2.4.3.1 Církev

Jak jsem již výše zmínila, tak délka a srozumitelnost liturgií je jednou z příčin, jenž evokuje v jedincích první dotazy. Velkou roli má v jejich životě církev. Jak můžeme vidět na příkladu Jany a Josefa, tak nyní už nevnímají, že by církev byla nutně spojena s vírou a oddělují je, ale nebylo tomu tak vždy. Do církve lze zahrnout různé představitelé, povinnosti, pravidla, rituály a způsoby, také například její veřejné vystupování. To všechno jsou aspekty, které moji respondenti zmiňují – ať už v negativním nebo pozitivním směru.

Pokud se podíváme příběh Jany, tak se musíme vrátit do doby prvního stupně základní školy, což je 10. rok věku. Navštěvuje křesťanskou základní školu, popisuje nábožensky založené aktivity, které se dějí v rámci školy – jedná se o modlení se, zpívání písniček, ze kterých si dělají se spolužáky srandu nebo povinné hodiny *duchovní obnovy*. Vyučují je kromě běžných pedagogů i řádové sestry a dostávají se do styku s kněžími a jáhnem, který u ní hraje roli, co se týče pohledu na náboženství celkově, viz výše).

„Prostě, už to trošku začalo štvát, a že nám to připadalo jako sekta. Třeba my jsme na škole měli jeptišky a hned vedle byl klášter a to bylo, že nás i učily jeptišky a třeba si pamatuju, že na tom prvním stupni jsme měli na češtinu jeptišku, která byla regulérně nejhorší, sestra Růžena, která byla absolutně příšerná a byla hrozně přísná. Vlastně ony hrozně hlásaly „Mějte se rádi a blablablabla.“, ale ve finále všechny ty jeptišky byly strašně nepříjemné a strašně zahořklý. To byly ty prvotní věci, kdy jsem byla, jakože se mi to nelíbí. Ta komunita a tak. Nikdy to nebylo vyloženo o tom Bohu, vlastně ta otázka toho Boha, jestli věřím, tak to až na tom druhým stupni to přišlo.“

Z jejího vyprávění je zřetelné, že prvotně nejde o Boha a víru v něj, ale o představitele, se kterými byla denně v kontaktu. Vidíme negativní hodnocení „nepříjemné“, „zahořklé“, „nejhorší“ a „příšerná“. To jsou výrazy, kterými popisuje řádové sestry. V tu dobu má spojené náboženství s církví a na základě pochybností, které v ní instituce vyvolává, se jí přeměňuje vztah k víře.

„... zároveň pro mě byla poslední kapka, když můj spolužák se otevřel, že je gay a jeptišky na škole šly za jeho mámou a řekly, že by ho měla potrestat a nějak napravit a takovéhle věci. A to jsem si říkala, že už je to hrozně toxický prostředí, podle je prostě hrozný, že ti lidi, co mají být ty hlavní role v církvi - ty jeptišky to mají být. Prostě tam hrají velkou roli a mají představovat toho Boha, tak byly ve finále hodně špatní lidi. Nebo hrály si na dobrou, ale my jsme je tak nevnímali. Takže já jsem zhruba v té 6. třídě začala říkat rodičům, že nechci s nima chodit do kostela.”

To vidíme i na příkladu, kdy církev začíná zasahovat do života mimo školu – řádové sestry řeší sexuální orientaci Jany spolužáka s jeho rodiči. Na základě toho označuje církev za „toxickou“ a její představitelé nevnímá jako dobré lidi.

V souvislosti s (ne)chozením do kostela popisuje i to, že přestala být „aktivní“ ve víře. Na konci mše přestává přijímat eucharistii, protože ji přichází první pochybnosti o Bohu, které by správně mít neměla.

„ A oni se vždycky snažili dát do mozku, že musíme být Bohu oddaní a tak a nesmíme mít pochyby a tak. A to je hloupost, protože o tom to vůbec není, ve finále nebo to křesťanství, co má být dobré, tak to tam nemá být. Ale já jsem se cítila špatně, že si беру tu oplátku, já jsem se cítila, že nejsem dostatečně nevím, že si to nezasloužím, že nemám v sobě to vyřešený, že to není chyba Boha, ale mě.”

Cítí se špatně na základě pochyb, které v ní jsou vyvolány. Neshoduje se to, k čemu je vedena, a jak to cítí ona. Způsob učení církve nevnímá jako něco, co nesmí zpochybňovat.

Celkově církev a její představitelé mají dopad na všechny mé respondenty, i když se u každého liší.

Karel začíná mít problém s chozením do kostela, kvůli tomu, že ho to nebaví. Přichází to u něj se změnou farnosti. Na té první ho baví komunita, které je součástí okolo farnosti, kde jsou aktivní jeho rodiče, má tam vrstevníky a jezdís nimi i na tábor. Když přichází její změna a dochází na hodiny náboženství ve škole, tak změnou prostředí ho to přestává bavit úplně a

vnímá to jako „z donucení“. Postupem času mění i skautský oddíl - z náboženského na nenáboženský.

*(hodiny náboženství) „...měl jsem ve škole v rámci kroužku **a to bylo takový infantilní zpívání písniček Otec Abraham měl 7 synů a takhle prostě. A jakoby tam jsem chodil dost z donucení, ale měl jsem tam spolužáky, ne se kterými bych se bavil teda nějak vyloženě, ale tam jsem se s nima bavil, protože nebylo zbylí.**”*

Karel se dál účastnil náboženských aktivit, i když je zpětně vnímá jako „*infantilní*“, nevíme, zda to bylo i v té době, kdy dochází na původní farnost, ale díky komunitě, kterou vyhledával, protože mu v ně ní je dobře, tak jako mladší se nemá potřebu pozastavovat nad otázkami s náboženstvím spojené.

Ty přichází s tím, kdy začíná zpochybňovat existenci Ježíše, což je na druhém stupni základní školy – stejně jako u Jany. Narozdíl od ní, u Karla nezačíná vyloženě odpor, ale limity, na které naráží.

*„Ale to už pro mě přišel ten první odpor a že je to blbost, **tam jsem začal narážet na ty limity toho náboženství, třeba co se týkaly té sexuality a takhle, že je to prostě rigidní.**”*

Karel ty limity označuje „*rigidními*“, tyto pochybnosti jsou otázkami a omezeními, která vnímá jako problematická, což naznačuje, že může považovat náboženské nauky za příliš pevné a neústupné. Takto může působit na jedince způsob, jakým jsou vedeni církví (to zmiňovala i Jana).

2.4.3.2 Politická aktivita představitelů církve

Dalším důležitým aspektem je aktivní a veřejné vystupování církve a jejích představitelů. Nechtějí být spojováni s celou touto institucí pokud její vystupování je takové, jaké je.

„No pak jsem vnímal i ty politické konotace, tam byl extra výraznej Duka tou dobou, takovej fakt zabšklej dědek prostě. To prostě to byla ta chvíle, kdy jsem si říkal, že fakt té církve nechci být součástí. A s tím přišel fakt hodně velkej odpor chodit do toho kostela a tak dále.“

Tato politická dimenze přispěla k jeho odporu vůči církvi a odmítání být její součástí.

Kardinála Duku zmiňovala i moje respondentka Zita, která ho teda vnímá aktivně v poslední době a je to jedním z důvodů, proč nechce být spojovaná s církví, stejně jako Karel.

„No jako s tím mám teďka docela problém. No s tím, když Duka vystupuje na Pochodech pro život, že jo. Tak já, to jsem říkala jak mamce, že mi to jako strašně vadí, nebo ona mi říkala, „Proč se mnou nechodíš do kostela“ a já jsem říkala jako dokud prostě Duka bude vystupovat na Pochodech pro život, tak nebudu chodit do kostela, jakože dělala jsem si trochu srandu, byla jsem teďka o Velikonocích a tak. Ale to je jako věc, která mi jako hodně vadí. A v týhleť souvislosti jsem nad tím asi přemejšlela, jestli vlastně chci bejt, i když neaktivní, tak jakoby součástí skupiny lidí, která v nějaký jako extrémistický podobě má tady ty jako projevy.“

Tím, že Zita se snaží nalézt zpátky vztah k víře, tak vnímá reprezentaci církve jako „extrémistickou podobu“, která se jí nelíbí.

Tady je vidět, že veřejné mínění je důležité, reprezentace církve je součástí reprezentace jednotlivců, kteří se k ní hlásí.

2.4.3.3 Otázky a odpovědi, aneb různá podobenství

Samozřejmě pochyb je více a netýkají se pouze církve a politicky aktivních členů. Jednalo se také o otázky jako je stvoření světa nebo absolutní pravdy. Jsou to témata, která byla zmíněna více respondenty. Většinou odpovědi, které dostávají na jejich dotazy – ať už doma, ve škole nebo v kostele, tak je fakt, že Bible má různá podobenství, stejně jako více interpretací, jak si ji vykládat.

Zita vzpomíná na to, jak jako mladší rozebírá náboženství s rodiči. S tátou nikdy nějak moc toto téma neřeší, ale protože má s mámou bližší vztah a právě ona jí vede k víře, tak veškeré dotazy směřují na ni. Ptá na témata, kde se pere víra s vědou.

*„Jo, to mi přišlo zajímavý. Jako **někdy jsem se jí ptala, klasika stvoření světa, prostě. A ona mi vlastně řekla takovou zajímavou věc, že prostě se to nesmí brát jakoby úplně tak, jak je to napsané doslovně v Bibli, jakože Bůh stvořil svět za 7 dní, ale že to je vlastně jakože Bůh na to měl vliv, ale dělo se to prostě v miliardách jako let, a že vlastně to nejde nic proti ničemu, což mi přišlo jako hrozně fajn pohled na věc. Jo a důležitěj moment, kdy nebo já nevím, kde jsem to vzala, ale že jako dítě bereš tu Bibli strašně doslovně, že je to nějaká prostě pohádka, který věříš. A to byl docela pro mě breaking point toho, když vlastně jsem začala chápat ty věci víc a přijala jsem nebrat ty věci doslovně, ale nějak symbolicky.**”*

Z toho je patrné, že pro Zitu vlastní interpretace je přijatelnější, než čistá podoba Bible a její doslovné braní. Interpretace její mámy je pro ni důležitou, protože máma je někdo, komu věří a má k němu blízko, takže přejímaní jejího pohledu je pro ni důležité.

Vlastní výklad a pohled vztahuje i na liturgie, které na ni působí v tu dobu rituálně a „jako divadlo”. Nachází si ve výkladu vlastní cestu, aby jí dávalo smysl, čeho je součástí.

*„A potom ale máma mi říká zajímavou věc, že to pro ní není nebo že jí nepřijde, že by to pro ní bylo, jakože „jo, děláme tady nějaký rituál pro Boha”, ale že je to rituál ve smyslu, třeba meditace. **To, že odříkáš modlitby, tak to není pro smysl odříkat modlitbu, ale pro spíš meditační smysl, což mi přišlo zajímavý. A jako když nad tím přemýšlím tímhle způsobem, tak je to mnohem pro mě víc přijatelnější.**”*

Tady můžeme vidět roli rodiče. I když náboženské vzdělání bylo většinou přenecháno církvi, tak je pro adolescenta důležité slyšet názor a pohled jeho rodiče. Přesouvá se zde pohled z institucionalizovaného na osobní rovinu, která je s nejbližším člověkem.

Takový pohled dostává i Karel. Vzpomíná, že jeho rodiče při prvních pochybnostech přicházejí s vysvětlením „*podobností*“. Snaží se mu ukázat odlišný úhel pohledu a naopak mu vymlouvají doslovné přebírání Bible.

„Jo, to jsem se ptal doma a já celkově vnímal to, že Ježíš existovat nemohl, i když nějakých důkazů jsem se někdy chytil, jakože nějaké ty věci, prostě nějak vyšlo najevo nebo to bylo ve zprávách, že se našla rouška, do které si měl Ježíš jako utřít obličej, ten biblickej příběh takovej. A to si pamatuju, že jsem si nejdřív říkal „Jé to je hustý“ a bral jsem to trochu jako důkaz a pak naopak moji rodiče mi to vyvrátili, že to není úplně pravda, že spíš obecně oni vnímají Ježíše a Bibli, že je to podobenství, že to není historická událost ta Bible, ale že funguje skrze podobenství a zároveň v tom věku nevěděli, jak mi to vysvětlit a říkali mi, že jsou to různé příklady toho, jak by se lidé měli chovat nebo něco takového.“

Tady můžeme zaznamenat, že Karel vidí toto období (týká se přelomu prvního a druhého stupně základní školy) jako něco, kdy si není ničím jistý. Na jednu stranu zpochybňuje existenci Ježíše, ale na druhou se upíná na důkazy, o kterých se dozvídá. Z jeho vyprávění to na mě působí, že rodiče mají snahu mu ukázat, že není důležité si brát vše doslovně, ale brát příběhy jako inspiraci pro životní styl.

Oskar ve svém příběhu zmiňuje různé kněží, kteří pro něj byli a jsou důležitými v tom, že ho dostávají do bodu, kde se nyní nachází. Všech si vždy nesmírně vážil a díky nim si tvořil současnou identitu. I když největší pochyby má v 16 letech právě kvůli jednomu z kněží, tak ti dalšího učí o životě. Popisuje i moment, kdy má pocit, že se naučil přijímat nějaké nesrovnalosti, nad kterými se dříve pozastavoval.

„ No ještě dobrý říct, že ta morálka má několik různých pohledů, i v Bibli a na první pohled se může zdát, že je tam i více možností tý pravdy. A pro mě důležitý moment byl, když jeden z těch mých oblíbených kněží prohlásil, že Starý zákon je nedokonalá zpráva od Boha. A to vysvětluje ty různé věci, který když si přečteš a řekneš si „cože“. Protože to je nepřímý, zatímco Nový zákon je více přímočařejší. A nechci říct, že má větší váhu, ale je konkrétnější a myšlenky v něm artikulovaný mi byly kvůli tomuhle bližší.“

Je patrné, že moji respondenti si přebírají vysvětlení lidí kolem sebe, respektive těch, kterým věří a jsou pro ně důležitými a jistými „vzory“. Při jejich prvních pochybách se obraceli na právě na ně a poslouchali jejich interpretaci, kterou si brali za svoji.

2.4.3.4 Socializace mimo náboženské prostředí

Kromě podobenství a výkladu od starších osob, se jedinci začali dostávat více do světského prostředí. Kromě debat doma mají také debaty s jejich vrstevníky. Jedná se o přechod z primární do sekundární socializace, tak jak popisuje Berger s Luckmannem (1999).

Například Karel začíná s příchodem na gymnázium (13 let) probírat limity náboženství s lidmi, kteří nejsou z farnosti ani žádné náboženské skupiny, ve kterých se do té doby pohyboval.

*„No to byla sedmá třída cca, s příchodem na gymnázium. To jsem měl dlouhé rozhovor o tom s holkou, která byla v tu dobu v devítce, chodila pak nějak Nad Alej, **prostě úplně mimo církev, prostě jenom holka, která mi mluvila o tom, jak vnímat homosexuály a takhle. A to mě nahlodalo, to jsem změnil rychle názor. Hodně mě už nahlodalo to, že jsem chápal to, že víra a Bible obecně není košer, že tam máš spoustu obrátů, které jsou fakt mimo. Ale zároveň tyto byla paradoxně chvíle, kdy jsem přijmul ten argument těch rodičů, že to má ty různá podobenství, že si v tom člověk má hledat ten výklad takovej, jaké potřebuje.**”*

Jako klíčovou osobu Karel vybírá dívku, která nebyla součástí církve, v té době už ani nechodil na náboženství, protože šel na gymnázium a tím, že neměl ani komunitu kolem farnosti nebo skautský oddíl, tak ztratil „aktivní“ participaci na náboženských aktivitách. To vedlo k jeho pochybám, do kterých se začal více ponořovat. Nadále si začal všimnout i kontroverzí v celé instituci, které ho vedly k odporu.

Podobný prožitek vypráví Josef s příchodem na gymnázium. Vnímá to období tak, že chce vzdorovat rodičům a najít si svou vlastní cestu. A právě tu mu ovlivňují lidé, které potkává.

„.....moje přemýšlení hodně podníceno tím, že jsem chodil na nějaký gympl, kde bylo hodně inteligentních lidí, kteří mělo názory, které mi dávaly perfektní smysl na tyhle věci a dokázali je formulovat. Ale především všichni byli - v mém vnímání světa - dobří lidé, kteří žijí nějakým způsobem správně, drží se nějakých hodnot, ale přitom nebyli věřící.“

Své vrstevníky v tu dobu vidí jako dobré lidi, i když nejsou věřící, takže to, o čem s nimi diskutuje, tak bere validně a neznehodnocuje jejich pohledy. Naopak mu ukazují více úhlů pohledu, jenž mohou být pro něj nové. Tímto způsobem se dostává pomalu k přehodnocování důležitosti dodržování rituálů a pravidel církve.

„ A tím, že většina mých kruhů přátelských, které jsem začal vytvářet během puberty, nebyly věřící, a když byly, tak se toho moc nedržely. Paradoxně veškerý moji kamarádi z křesťanských kruhu byly zpravidla ti největší grázlové, se kterými jsem se bavil. První jako chlast, první cigára a všechny tyhle věci ke mně přišly z rukou mých křesťanských kamarádů. “

Jeho vzpomínání na období na gymnáziu zakončuje zmínkou o jeho přátelských kruzích v té době. Lze říct, že se snaží ukázat to, že dle něj není důležité, zda je člověk věřícím nebo ne, ale daleko důležitější je pohled na svět a nějaké chování v rámci něj.

2.4.3.5 Rebelství

Během dospívání můžeme identifikovat řadu aspektů, které ovlivňují respondenty, co se týče jejich postojů k církvi a náboženství obecně. Také ztráta aktivního propojení s komunitou je jistě klíčovým, protože jedinec je vystaven větší socializaci nevěřícího období.

Toto můžeme ilustrovat na více případech. Ukázali jsme na příkladu Josefa, který s příchodem na gymnázium začíná vzdorovat rodičům, že vliv okolí je důležitý. On sám vnímá tu dobu jako období zmatku.

„Ale myslím si, že ta změna přišla hlavně kvůli tomu, že člověku se otočí v těchto letech pohled na věci. .... Když má člověk hormonální výkyvy, tak jsou tam i ty psychologické

jevy prostě vzdor, rodiče jsou debilové a „já vim nejlíp, co můžu dělat“. Člověk nad tím světem začne přemýšlet víc a vlastně ho vůbec nechápe a snaží se najít nějaké zákonitosti a dává si otázky: „Proč tohle dělám? Proč to musím dělat? A já tohle dělat nebudu“. A občas je to na trác a občas, že v tom nevidí smysl...”

Jak jsem již popsala výš v kapitole Identity, tak se jedná o střední fázi adolescence, kdy jedinec se snaží individualizovat a vymezit to, kdo je. Což je něco, na co Josef v té době chce přijít.

Kromě toho, že hledají to, kdo jsou, tak v tomto období života se lidé dostávají do styku poprvé s alkoholem, cigarety a svojí sexualitou.

Oskar hledal pohledy na tyto zkušenosti u blízkých osob, které mu byly inspirací.

„Takhle, co se týče alkoholu, protože další velká postava, další velkej kněz v mém životě, se kterým se moje rodina spřátelila. Další kněz, se kterým jsme si byli blízcí a jezdili jsme s ním na chatu a podobně, to byl člověk, co jezdil na motorce v kožené bundě a pil s náma víno a pak šel a kázal. Tudiž já jsem (odmlka) já jsem viděl, v mojí hlavě bylo křesťanství ten člověk, kterej má v sobě hodně lásky, což jako stojí hodně energie a je to aktivní rozhodnutí v každým momentě, není to něco, co se prostě jen tak děje a to, že ten člověk se může napít sklenky vína někdy někde, je oproti tomu nepodstatný. Tudiž já jsem neměl v hlavě kolonku pro alkohol špatný a pro tady ty podobný další věci. A co se týče sexu, tak to jsem měl problém. S tím jsem měl velkej problém.”

Dle slov Oskara můžeme říct, že křesťanství je něco, co si člověk vybírá a není jednoduché, tudíž některé činnosti – jako pití alkoholu v porovnání s energií, kterou osoba denně investuje do víry, je zanedbatelné. Naopak vyzdvihuje sex, u něhož měl problém, co se náboženského hlediska týče.

Jana se do prvního styku s alkoholem, cigaretami dostala v rámci své základní školy díky staršímu ročníku a svojí sestře (kterou v rozhovoru označila za „tradičního člověka“ a „stále věřící“). Vidíme zde tedy socializaci, i když v ně náboženského prostředí, tak se o tento druh socializace nejedná.

„My jsme začali už v osmičce, ono se říká, že pod svíčkou je největší tma a to byl přesně ten případ. Nad náma byl ročník, kde byl i gay kluk a byli tam lidi, který byli hodně jako rebelové a byly storky, jakože „prcali na záchodech“, „šňupali na záchodech“ byly tam fakt crazy storky na křesťanskou školu, které tam nějakým způsobem byly. Já už teda měla „bad influence“ od pětky, kdy moje ségra mi dala vyzkoušet cigó. Ale pak jsem neměla tak do tý osmičky, kdy přes ty starší se to k nám dostalo a vlastně jsme byly hrozně jako „bad kids“, takže takové to rebelství bylo něco, co nás bavilo.“

Zpětně brzké zkoušení zakázaných činností vnímá jako druh rebelství proti škole, při němž se cítili s ostatními „dobře špatně“. Lze říct, že jde o reakci na příliš přísné prostředí a projev vzdoru. Tím, že rebelství začalo poměrně brzy (v osmé třídě, 13 let), a i přes to, že je součástí dospívání a hledání identity jedince, tak mohlo mít vliv na její hodnoty a postoje do života. A prohlubuje jí oddálení se od církve a postupná dekonverze.

„My jsme tam byli jakože rebelští vůči tý škole, takže jo, měla jsem nějaké výčitky, že to mi taky bylo vrýváno „máš černý svědomí“ a takovýhle, takže černý svědomí se mi teď přetransformovalo do karmy.“

Zpětně si Jana uvědomuje, že pocítovala výčitky svědomí, protože měla v sobě zakořeněné, že „by měla mít černé svědomí“. Také poukazuje na fakt, že „černé svědomí“ jí zůstalo do dnešní doby, ale v jiné formě - karmě.

2.4.4 Návrat k morálce a limity jednotlivců

Poslední část nás zavede do hledání a konstruování identity jednotlivců, jaké aspekty přejímají z křesťanství. Pokusíme se interpretovat limity náboženské výchovy, jenž respondenti pocítojí v rámci každodenního života.

2.4.4.1 Přejímání morálky

Ze všech rozhovorů je patrné, že všichni moji respondenti jsou rádi a vděční za prostředí, ve kterém vyrůstali. Sice v nějakých prvcích se jejich názory rozcházejí, ale pokud se na vliv víry koukají jako na celek, tak ho nehodnotí negativně.

„...ale jako kdybych to měla zhodnotit nějak jako obecně, tak jsem jako strašně ráda, že vlastně jsem v těch hodnotách křesťanských vyrůstala, protože prostě si myslím, že jsou v rámci nějakýho světa dobře nastavený. A že je to dobrej základ do života.“ (Zita)

Zita si postupně hledá zpátky cestu k víře, takže její pohled působí pozitivně. Označení dobrého základu do života nás může vést k myšlence, že křesťanské hodnoty (pokora, ochota, šíření dobra – ty byly nejvíce zmiňovány) nejsou špatné, a na jejichž základu se dá stavět „správný“ život.

V rozhovoru uvádí, že si z křesťanství přebírá to, co se jí líbí. To na mě působí jako jistá individualizace, protože k přebraným aspektům přidává jiné, které nepochází z víry a konstruuje si vlastní spiritualitu.

„Vlastně to víru si přizpůsobuju a vezmu si jenom to, co chci, to co považuju za dobrý a ten zbytek prostě nebudu řešit....“

Můžeme tedy říct, že se snaží přehlížet negativní aspekty, které jsou s náboženstvím spojeny a vybírá si hlavní myšlenku, kterou pro ni křesťanství představuje. Ta myšlenka pro ni představuje „mechanismus“ (můžeme spíš říct životní filosofii), díky kterému by mohlo být lépe.

„Mně se to zdá, ta víra, jako takovej funkční mechanismus, at' už je to jakkoliv, at' už Bůh existuje nebo ne, tak se mi zdá super, že je to mechanismus, jak motivovat lidi k tomu bejt dobrejma. Což je přínos pro všechny, i kdyby prostě Bůh nebyl a kdyby nebe nebylo, tak je to fajn, protože prostě, co vnímám já jako bejt křestanem, prostě být dobrej k ostatním lidem, že jako v uvozovkách „dělat si dobrou karmu“ aby pak člověk šel do toho nebe a tak. Jako to je super.“

I Jana vnímá vlastnost „být dobrým člověkem“ jako důležitou a pozastavuje se nad tím, že by ji někdo neměl.

„...a to je věc, že mě mrzí dost, co mi to křesťanství dalo a hodně lidí to postrádá a to je takovýto pomáhat ostatním, protože mě nepřijde, že jsem hodná, mně přijde, že tohle by měl mít každý člověk. Tadyto - být na ostatní a pomáhat, když můžeš a to mi říká víc lidí, že jsem hrozně hodná, ale já se cítím špatně, že mi to říkají, protože já to neberu jako pozitivní věc a určitým způsobem mě to štve. Protože já nejsem hodná, ale takhle by to mělo být normální a lidi by to v sobě měli mít, že tady nejsi sám a snažit se pomáhat, když můžeš.“

Její ochota a empatie vůči okolí, ve kterém se pohybuje, je dle jejího úsudku základním lidským principem a něco, co ona získala díky prostředí. Pomocí náboženské praxe a věrouky je předávána etika a vymezuje mezilidské vztahy, za účelem dobrého života a následné vidiny nebe. Člověk by se tedy měl chovat co nejlépe aby toho dosáhl, proto moji respondenti často naráží na nepochopení toho, že by někdo nebyl od základu „dobrý člověk“.

Jana je nyní vděčná za to, kde vyrostla, a co jí díky víře bylo předáno – ať už se jedná o šíření dobra nebo o způsobu žití.

To je jedním z důvodů, proč se Oskar poslední dva roky vrací aktivně k víře. Protože víra mu do života přináší pocit uvědomění si jeho smyslu života na tomto světě. Přináší určitou jistotu a směr a vede ho.

„No myslím, že mi dala důležitý faktor, že rozumím tomu, proč se věci dějou a fundamentálně toho, co já bych měl dělat na tomhle světě skrz celek svůj život. To je nejdůležitější, co já jsem dostal. A přijde mi, že je to mnohem důležitější, než jestli by člověk měl ráno vypít flašku becherovky nebo ne.“

Zároveň si všichni moji respondenti uvědomují i negativní aspekty víry, které zasahují do přítomnosti a dávají je za vinu výchově.

2.4.4.2 Způsob myšlení

Další kategorie je způsob myšlení, když jsem se jich ptala na přínosy a limity víry, které nyní pociťují, tak toto byla jedna z odpovědí – na obě kategorie. Hledání významů a neustále přemýšlení jsou praktiky, které zůstávají zakořeněné v jedinci a je nemožné je odstranit (v případě mých respondentů).

Jana zmiňuje to, že nikdy nebyla vedena k sebepoznání, vždy v jejích myšlenkách byla ona ve spojitosti s Bohem. Stal se pro ni a její přemýšlení každodenní záležitostí, a když toto přestávala cítit, tak začaly její pochyby (viz výše – nepřijímání eucharistie, protože necítila Boha).

„Jako oni nás vůbec nevychovali vůbec v tom, poznávat sám sebe. Jakože sebepoznání tam není, jakože ne jako tabu, ale vždycky to bylo jako s Bohem. Nikdy to nebylo jako sám, vždycky ti tam vecpali toho Boha, „Bůh je všude a kouká se na tebe”, vždycky tě „judguje” a prostě se musíš chovat tak jak oni chtějí. No a takže jako já jsem na to přišla, ty velký problémy. Já jsem jako vděčná za to, v čem jsem vyrůstala, protože mi to do života dalo ty hodnoty typu jako jak žít v pravdě, Haha to zní strašně. *smích Ne, ale žít tak, abych na sebe byla hrdá a fakt šířit dobro než zlo a tak. *smích”

Oskar vnímá svůj způsob přemýšlení jako negativní. Dle něj to bere energii a čas.

„Myslím si, že mi to bere hodně energie tím, že nad těma věcmi musím hodně přemýšlet. Oproti lidem, kteří dělají věci a nepřemýšlí nad tím. *Smích Určitě mi to bere spoustu času a energie, ve kterým si v hlavě debatuju, jestli tohle je to správný nebo ne, protože ono to vůbec není jednoduchý. Nikdy to není o tom, že v Bibli je otazník a pak odpověď’ . Ta debata nad tím problémem je vždycky potřeba. A protože tuhle debatu musím dělat, protože cítím, že je to správně, to je určitě to, co mi to způsobilo. Je to otravný, to je to, co může způsobit úzkosti. Jo. “

Pokud se pozastavíme u způsobu přemýšlení, tak bylo zmiňováno více respondenty. I když se neshodují na tom, zda se jedná o pozitivní či negativní aspekt, tak vnímají, že nad věcmi přemýšlí daleko více, než ostatní – nevěřící lidé. Je možné, že je to tím, že byli od malička vedeni k tomu, že na ně někdo kouká a dohlíží (jak popisovala Jana i Josef).

Karel, jenž má pocit, že otázku náboženského vyznání má vyřešenou (soudím na základě toho, že o sobě tvrdí, že je ateistou), tak hodnotí tento aspekt jako přidanou hodnotu v denním životě.

„Asi to, že člověk přemýšlí nad věcmi, že ti to dá způsob přemýšlení. A co extrémně vnímám, tak že ti to dá způsob přemýšlení, že člověk vidí prostě význam ve věcech, které jsou úplně běžné. Že je schopný hledat různá přirovnání.“

Karel si díky tomu dokáže najít význam v běžných věcech. Tím, že je oproštěn od morálky, tak je schopen nedávat váhu významu, ale spíš je pro něj podnětem na zamyšlení.

Naopak Josef tento způsob přemýšlení kritizuje, protože jej omezuje. Vidíme opět použití slova „zakořeněný“, jak již už použil Karel, Jana i Zita. Je to něco neměnného a pokud použijeme Karlův obrat „flegma“, tak to je vystihující. Cítí jistou formu sebekontroly, ale i hodnocení od jeho rodinných příslušníků.

„A to jsou všechno věci, které já mít nemůžu, protože je to ve mně zakořeněný, že prostě něco je divný. Nebo nad vším víc přemýšlet a sebeanalyzovat se a kontrolovat. A je to něco, co bych nechtěl dělat, ale musím, protože je tamta otázka toho, že by se rodičům něco nelíbilo nebo kdyby prarodiče věděli, co tady dělám, tak dostanou infarkt a to je trošku škoda...“

2.4.4.3 Limity

I když nestálé přemýšlení nemusí být pouze negativním aspektem, tak jsou limity, které respondenti shledávají jako dopad jejich výchovy. I když všichni zmiňují pozůstatky náboženské věrouky, tak nejvíce se o tom rozpovídal Josef.

Josef studuje činohru a popisuje tento obor jako něco, kde musí probudit svoji „animálnost“, zahodit zábrany a nestydět se. V rámci jeho kariery si je vědom toho, že ho jeho „suchá výchova“ je překážkou a limitem, se kterým se potýká – ať už se jedná o kontrolu nebo o projev ve společnosti. Zároveň díky jeho výchově si vytvoří morálku a hodnoty, které vnímá jako přednost. Je si stejně jako ostatní vědom toho, že jeho výchova na něj má vliv ve více ohledech.

„Zároveň při tom studiu, jako není to něco, co bych rodičům vyčítal nebo byl smutné, ale říkám si, že kdybych nebyl vychovávaný v tak „suchý“ domácnosti, kde se spoustu věcí nesmí, nedělá a jsme jako slušní a spořádaní, tak podle mě já sám bych byl živější a živočišnější člověk. Teď jsem tou výchovou poznamenán a dává mi to jiné přednosti a výhody a myslím si, že ty hodnoty mám nastavené dobře, ale dává mi to kontrast s mými spolužákama, kteří dokážou být neuvěřitelně uvolnění a otevření ohledně toho co jak dělají a dokážou ve společnosti fungovat a necítí stud za sebe.“

Jeho spolužáci jsou pro něj inspirací, mluví o zhýralostech, které by bylo škoda si upírat, k němž se díky nim dostává a také ke snaze o odtrhnutí se od své morálky za účelem se cítit „free“, aby mohl dobře hrát.

„ Občas děláš věci, co by ti byly nepříjemný pokud bys byla hodně úzkoprsá nebo měla nastavený intenzivně nějaké hodnoty a myslím si, že do toho vášnivost jako taková, celé herectví je oblast, která je antikřesťanská. Všichni žijí takovým zhýralým životem a nedodržují žádná pravidla a jsou nečistý a špinavý.“

Popisuje divadlo jako „antikřesťanskou“ záležitost. Při nástupu na školu má velké problémy a neví, jak se dostat ze svých zásad, takže pociťuje výčitky svědomí. Zároveň ví, že nechce být součástí církve a přichází čas, kdy musí přehodnotit své životní postoje, aby mohl pořádně „začít žít“. Na toto můžeme aplikovat myšlenku Halla (1904) (viz výše), jenž popisuje, že období ve věku od 16 do 20 let je jako „druhé narození“. (Macek, 2003)

„Takže v tomhleto jsem s tím strašně bojoval. Třeba ze začátku při nástupu na školu, potřeboval jsem se osvobodit o tadytěch věcí a přesvědčení. A taky jsem si sám stěžil život. .... Ale v tom to se školou a ve vztahu mě tahle výchova dala takovou pozici, že mě to nutilo mít výčitky svědomí, když jsem to dělal jinak. Jestli to dává smysl.“

Jana největší limit vnímá ohledně sebevědomí. Souvisí to i již výše zmiňovaném sebeuvědomění se. Tím, že během dětství byla brána jako součástí komunity, celého společenství, tak má pocit, že nevybudované sebevědomí jí bralo kus identity.

„To mi bylo tak 12? Tak až 15. Nebyla jsem si sebevědomá. A to mě mrzí, že sebevědomí je něco, co jsem musela v sobě hodně vytvářet uměle, až na gymplu, protože v tom křesťanství to je jako, že se to tam haní, když je člověk sebevědomý. Jakýkoliv sebevědomí, ty jsi jako součást něčeho většího a nemáš vůbec být sebevědomý člověk, tu identitu nesmíš mít tak výraznou a musíš být hodně skromnej, hodně skromnej a oni to pořád tak nějak, nevím, nesmíš být materialista nic takového a s tím souviselo to sebevědomí, i ti lidi z mé třídy, když na to zpětně koukám, tak ho mají málo. A to jedna věc, co je strašně důležitá – mít sebevědomí - zdravý, zdravý sebevědomí. A to se umět za sebe postavit a fungovat mezi lidma a ve společnosti, a tak a tam to potírali.“

2.4.5 Shrnutí

V této kapitole jsem se snažila konstruovat křesťanské zázemí očima mých respondentů, kteří vzpomínají na své zážitky z dětství, náboženské praktiky a vypráví o svých zkušenostech a pohledech.

Vidíme, že náboženská výuka probíhala mimo rodinné zázemí, kde se jedinci dostávají do styku s církví. Domácí prostředí spíš přivádí jedince ke zvykům, předávání morálních hodnot do života, kterých se stále moji respondenti drží. S pomocí jejich narativů jsme si ukázali krizi identity během adolescence, kdy začíná přehodnocování náboženských představ.

Nejčastěji jejich začátek byl způsoben církevním náboženstvím. Církev hraje důležitou roli jak v celém náboženství, tak v životě věřících. A někteří z mých respondentů se dostávají do, dá se říct, až konfliktu s církví. Kritizují extrémní stránku, kterou církev do náboženství přináší, politickou angažovanost některých členů a rozpory s tím, co by dle nich měl představovat Bůh, a jakým způsobem ho představují církevní představitelé (i přes to, že jsou pro ně důležitou rolí v životě).

Kromě církve vnímají, že prostředí, ve kterém se pohybují mimo domov, je pro jejich vývoj důležité, i když lze říct, že se stále jedná o individuální záležitost se subjektivním přístupem, tak nevěřící jedinci jim dávají novou perspektivu a náměty na debatu. Dále také můžeme označit výrazné postavy, jež mají vliv na jejich současný postoj – jedná se o řádové sestry, kněží, vrstevníky nebo rodinné příslušníky.

Dalším aspektem, který mi z analýzy plyne je vzdělávání se ohledně víry. Studium jiných náboženství a získání z nadhledu. Ukázalo se to jako jedna z forem hledání vlastní cesty, na kterou se jedinci vydávají po odmítnutí církve.

Tyto všechny zkušenosti konstruuji nynější postoj jednotlivců, který se pravděpodobně bude dále vyvíjet a proměňovat v návaznosti na tyto aspekty a přibývajícím věkem, s nímž souvisí nastávající životní situace.

Právě to pomohlo těmto pěti adolescentům najít jejich vlastní cestu. Ta se u mých respondentů liší. U některých se vyvinula vlastní spiritualita, ve které stále můžeme nalézt prvky křesťanství. Nebo příklad Karla, který prožil dekonverzi a je nyní ateistou, ale i přes to si je vědom slepých uliček, které jsou pozůstatky z dětství. Nebo návrat k aktivní víře jako v případě Oskara.

3. Diskuse

Z výsledků analýzy je patrné, že víra a spolu s ní náboženská identita u respondentů vyvíjí. V dětství jsou vystaveni náboženské socializaci, díky které získávají zvyky a morální hodnoty do budoucna. Jak popisuje Beit-Hallahmi (1991), tak pro většinu lidí, je náboženská identita „nálepkou“, kterou získávají tak, že se do věřící společnosti rodí a postupně si ji osvojují. To jsme mohli vidět u mých respondentů, kdy v dětství nevěděli, jaký smysl mají liturgie, jenž jim připadají dlouhé. Přejímání návyků a hodnot je součástí náboženské socializaci, z které si je odnáší do svých životů. A jak jsme mohli vidět, tak jsou vděční za svoji výchovu, protože dle nich mají teď „správně“ nastavené hodnoty.

Viděli jsme, že spolu s přibývajícím věkem, přibývá i více pochyb, zda chtějí patřit do většího společenství a dochází k hledání svého vlastního já. To je pro fázi adolescence přirozené. (Macek, 2003) Nesympatizují s veřejným vystupováním představitelů a přichází čím dál tím více dotazů, a to i díky nevěřícím vrstevníkům, jenž v přímém kontaktu s nimi jsou vystaveni socializaci. I přes to, že vliv okolní společnosti není zas tak velký, protože víru vnímají jako jejich osobní záležitost, tak dochází k debatám, jenž je nutí k zamyšlení se. Giddens (1999) tvrdí, že „ ... od narození až do smrti vstupujeme do interakcí s jinými, má určitě vliv na naše osobnosti, na hodnoty, které vyznáváme, i na naše jednání. Socializace však také pokládá základy naší vlastní individuality a svobody. V příběhu socializace dospívá každý z nás k procesu sebeuvědomění a vytváří si schopnost samostatné myslet a jednat.“ (Giddens, 1999:60) Což jsme mohli vidět i u mých respondentů.

Náboženská identita se u jednotlivců mění v průběhu času, dochází k přijímání i opouštění víry, výňatku prvků, které respondentům přijdou dobré pro jejich život nebo také úplného zavržení víry nebo naopak návratu k ní. V tento moment se náboženská identita pohybuje na úrovni ego-identity a není pouze nálepkou, kterou člověk dostává při narození. Je druhem identity, kterou emocionálně prožívají a snaží se formovat tak, aby ji přijali za vlastní. Současně si vytváří svoji osobní spiritualitu, která není jasně definovaná, ale zůstávají prvky křesťanství.

Závěr

Závěrem bych chtěla zodpovědět mé výzkumné otázky. Cílem mojí práce bylo zjistit, jaké aspekty vedou jedince přehodnocovat svůj postoj k víře. Z výsledků analýzy je patrné, že nejvíce problematickým aspektem, který moji respondenti vyzdvihují, je církev. Tím zároveň odpovídám i na otázku: Jaké jsou příčiny proměny postoje k církvím? Abychom byli konkrétnější, tak se jedná o liturgie, které jim přestávají dávat smysl v nějakém bodě života, také důležitými jsou její představitelé, a ne pouze ty politicky aktivní, kteří církev reprezentují ve veřejném mínění, ale také kněží a řádové sestry, se kterými nemají vždy pozitivní zkušenosti, nejednoznačné to bylo u vlastní interpretace náboženských textů – pro někoho to bylo důvodem a někdo si v tom naopak našel zalíbení. Dalším aspektem je socializace, konkrétně ta sekundární. Tím, že se dostávají do styku s nevěřícími vrstevníky, tak začínají diskutovat o tématech a mají více otázek, na které nedostávají uspokojivé odpovědi. To vede k sebevzdělávání se. Studium odlišných náboženství jim přináší novou perspektivu a jistý nadhled. Je jednou z příčin toho, kdy přehodnocují svůj postoj k víře.

Pokud bychom chtěli odpovědět na otázku: Jaký vliv má na lidi, kteří vyrostli v křesťanských rodinách, mainstreamová sekulární společnost?, tak odpověď by byla, že sekulární společnost má jistý vliv, ale není nějak velký. Můžeme konstatovat, že na základě provedeného výzkumu, moji respondenti vnímají víru jako jejich osobní záležitost, a i když se s vrstevníky baví o nějakých tématech, tak to na ně má dopad v ohledu názorů, postojů a chování.

A poslední výzkumná otázka se týkala morálních hodnot a jejich proměně. To můžeme konstatovat, že prvky, které ze své výchovy přejímají, tak jimi jsou křesťanská etika a morálka. Vnímají je jako „správné“ a „dobré“ hodnoty pro spořádaný život – zároveň to může být tím, že vidina posmrtného života je jim blízká.

Celkově lze říct, že se mé výsledky shodují s již provedenými studii, které zaznamenávají nižší návštěvnost bohoslužeb nebo nárůst individuální spirituality.⁹ Můj výzkum přinesl jejich potvrzení a přiblížení konkrétních příčin.

Návazností na moji práci by mohlo být více. Jednou z možností je průzkum u jiných náboženství. Nebo by šlo navázat v pozdějších letech a vidět, jak pokračuje identitní vývoj

---

⁹ Například šetření ISSP-2008, které lze nalézt v HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2244-6.

těchto jednotlivců, kteří začnou mít rodiny a dostanou se do kontaktu s novými životními situacemi a lidmi – vytvořit případové studie.

Summary

In conclusion, I would like to answer my research questions. The aim of my work was to find out what aspects lead individuals to re-evaluate their position on religion. The results of the analysis show that the most problematic aspect that my respondents point out is the church. This also answers the question: What are the reasons for the transformation of attitudes towards churches? To be more specific, it is the liturgies that cease to make sense to them at some point in their lives, also its leaders are important, and not only the politically active ones who represent the church in public opinion, but also priests and Sisters of the order, with whom they do not always have positive experiences, it was ambiguous with the actual interpretation of religious texts – for some it was a reason and for others found pleasure in it.

A second aspect is socialisation, specifically secondary socialisation. By coming into contact with non-believing peers, they begin to discuss topics and have more questions that are not getting sufficient answers. This leads to self-education. The study of different religions gives them a new perspective and a certain insight. It is one of the reasons when they reconsider their approach to their faith.

If we would like to answer the question: What is the influence of mainstream secular society on people who have grown up in Christian households?, the answer would be that secular society has some influence, but not much. We can conclude that based on the research conducted, my respondents perceive faith as a personal thing, and even if they talk to their peers about certain topics, it has an impact on them in terms of opinions, attitudes and behaviour.

And the last research question was about moral values and how they change. We can find that the elements that they adopt from their childhood upbringing are Christian ethics and morals. They perceive them as "right" and "good" values for an orderly life - at the same time it may be that the view of the afterlife is close to them.

Overall, my results are consistent with studies that have already been conducted that report lower worship participation or an increase in individual spirituality. My research has provided confirmation of these and an approximation of the specific causes.

There could be more extensions with my work. One possibility is research with other religions. Or it could be to follow up in later years and see how the identity development of

these individuals continues as they begin to have families and come into contact with new life situations and people - to create case studies.

Použitá literatura

1. Akademický slovník současné češtiny [online] (2017–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 12. 04. 2024.
2. BAGÁR, P, JONKERS,P. *The faith and beliefs of “nonbelievers”*. Washington D.C. —, 2024. 394pp. ISBN 9781565183544
3. BEIT-HALLAHMI. (1991). Religion and identity: concepts, data, questions. *Social Science Information*, 30(1), 81-95. <https://doi.org/10.1177/053901891030001004>
4. BERGER, Peter L. Further Thoughts on Religion and Modernity. Online. *Society (New Brunswick)*. 2012, roč. 49, č. 4, s. 313-316. ISSN 0147-2011. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s12115-012-9551-y>. [cit. 2024-04-20].
5. BERGER, P. L. (2001). Reflections on the Sociology of Religion Today. *Sociology of Religion*, 62(4), 443–454. <https://doi.org/10.2307/3712435>
6. BERGER, Peter L.; LUCKMANN, Thomas a SVOBODA, Jiří. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 8085959461.
7. ČSÚ. ČSÚ Náboženské vyznání obyvatelstva [online]. [cit. 2024-4-4]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenske_vyznani_obyvatelestva_ceske_republiky_23_12_04
8. ČSÚ. ČSÚ. 2024 Obyvatelstvo podle náboženské víry a podle velikostních skupin obcí a krajů [online]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvoc=&katalog=30719&pvo=ZVCR014&z=T>
9. Dvořáková, I. (2010). *Obsahová analýza / formální obsahová analýza / kvantitativní obsahová analýza | Dvořáková | AntropoWebzin*. AntropoWeb - antropologický portál, Antropologie »
Antropoweb.(online): <http://www.antropoweb.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/97>
10. EBERTOVÁ, A. ateismus. In: Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2017 [cit. 2024-30-3]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ateismus>

11. Erikson, E.H. (1968) Identity, Youth and Crisis. New York: Norton. In BEIT-HALLAHMI. (1991). Religion and identity: concepts, data, questions. Social Science Information, 30(1), 81-95. <https://doi.org/10.1177/053901891030001004>
12. FORET, M. HORYNA, B. Sekularizace In: Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2020 [cit. 2024-30-3]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sekularizace>
13. FOSSEY, Ellie; HARVEY, Carol; MCDERMOTT, Fiona a DAVIDSON, Larry. Understanding and Evaluating Qualitative Research. Online. *Australian and New Zealand journal of psychiatry*. 2002, roč. 36, č. 6, s. 717-732. ISSN 0004-8674. Dostupné z: <https://doi.org/10.1046/j.1440-1614.2002.01100.x>. [cit. 2024-04-29].
14. GIDDENS, Anthony. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo.
15. HALÍK, Tomáš. *Vzýván i nevzýván: evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-692-3.
16. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2244-6.
17. HAMPLOVÁ, D. (2000). Šetření ISSP 1998 - Náboženství. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 36(4), 431-440. doi: 10.13060/00380288.2000.36.4.03
18. HÁSOVÁ, Veronika, VÁNĚ, Jan. 2017., *Jaká je spolehlivost odhadu přenosu náboženství mezi rodiči a dětmi?*. " *Naše společnost* 15 (1): 3-11, <http://dx.doi.org/10.13060/1214438X.2017.1.15.xxx>. ISSN 2336-1646 (Online)
19. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
20. KELLER, J. Socializace. In: Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2018 [cit. 2024-30-3]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Socializace>
21. LUŽNÝ, D., Náboženství a moderní společnost. Sociologické teorie modernizace a sekularizace. *Brno: Masarykova univerzita, 1990. s. 183, ISBN 80-210-2224-8*.
22. MACEK, Petr. *Adolescence*. Druhé, upravené vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
23. MENDEL, M. Sekularismus. In: Religionistická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2021 [cit. 2024-30-3]. Dostupné z: [https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/sekularismus_\(JKI-I\)](https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/sekularismus_(JKI-I))

24. MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. ISBN 978-80-7419-285-2.
25. MIŠOVIČ, J. (2017). Rozdíly v náboženské socializaci napříč generacemi. *Caritas et veritas*, 7(2), 203-215. doi: 10.32725/cetv.2017.048
26. NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.
27. NEŠPOR, Zdeněk R. 2008. „Ideologické nástroje ateizace české společnosti v letech 1948-1989.“ *Církevní dějiny* 1 (1): 36-63. ISSN 1803-0068.
28. O'DEA, Thomas F. *The sociology of religion*. Prentice-Hall. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1966. Foundations of Modern Sociology series. ISBN 9780138213978. In LUŽNÝ, D., *Náboženství a moderní společnost. Sociologické teorie modernizace a sekularizace*. Brno: Masarykova univerzita, 1990. s. 183, ISBN 80-210-2224-8.
29. ŘEHÁKOVÁ, Blanka. 2009. „Náboženská socializace v dětství a zájem o náboženství v dospělosti.“ Pp. 76-87 in Hamplová, Dana, Blanka Řeháková. *Česká religiozita na počátku 3. tisíciletí. Výsledky Mezinárodního programu sociálního výzkumu ISSP 2008 - Náboženství. Sociologické studie / Sociological Studies* 09:2. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 139 s. ISBN 978-80-7330-163-7.
30. STOLZ, J. (2020). Secularization theories in the twenty-first century: Ideas, evidence, and problems. Presidential address. *Social Compass*, 67(2), 282-308. <https://doi.org/10.1177/0037768620917320>
31. STRAUSS, Anselm L.; JEŽEK, Stanislav a CORBIN, Juliet M. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
32. VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost. 1.vyd. Praha: Rada Publishing, 2010. 256s. ISBN 978-80-247-2468-3*
33. VÁCLAVÍK, David. Role intelektuálů v procesu „ateizace“ české společnosti v druhé polovině 20. století a její transformace. Online. *Slavia Meridionalis. Studia linguistica Slavica et Balcanica*. 2020, č. 20, s. 1-25. ISSN 1233-6173. Dostupné z: <https://doi.org/10.11649/sm.2198>.
34. VÁCLAVÍK, David a LUŽNÝ, Dušan. *Individualizace náboženství a identita: poznámky k současné sociologii náboženství*. Praha: Malvern, 2010. ISBN 978-80-86702-69-8.

35. VÁNĚ, Jan, Dušan LUŽNÝ, František KALVAS, Martina ŠTÍPKOVÁ a Veronika HÁSOVÁ. *Continuity and discontinuities of religious memory in the Czech Republic*. Brno: Barrister & Principal, 2018. ISBN 978-80-7364-089-7.
36. WILSON. Secularization: The Inherited Model in HAMMOND, (ed.). The Sacred in a Secular Age, s. 11–12 in LUŽNÝ, D., Náboženství a moderní společnost. Sociologické teorie modernizace a sekularizace. Brno: Masarykova univerzita, 1990. s. 183, ISBN 80-210-2224-8.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Náboženská situace v ČR (tabulka)

Příloha č. 2: SZZ, Sociologie

Příloha č.3: SZZ, Metodologie

Příloha č.4: SZZ, Sociální antropologie

Přílohy

Příloha č. 1 (tabulka)

Tabulka 1

v roce 1991 a 2001 podle trvalého pobytu, v roce 2011 a 2021 podle obvyklého pobytu

Česká republika

Rok sčítání	Obyvatelstvo celkem	v tom podle náboženské víry						
		věřící, hlásící se k církvi, náboženské společnosti nebo směru ¹⁾	z toho			věřící, nehlásící se k církvi, náboženské společnosti nebo směru	bez náboženské víry	neuvedeno
			Církev římskokatolická	Církev československá husitská	Českobratrská církev evangelická			
1991	10 302 215	4 523 734	4 021 385	178 036	203 996	.	4 112 864	1 665 617
2001	10 230 060	3 288 088	2 740 780	99 103	117 212	.	6 039 991	901 981
2011	10 436 560	1 463 584	1 082 463	39 229	51 858	705 368	3 604 095	4 662 455
2021	10 524 167	1 374 285	741 019	23 610	32 577	960 201	5 027 141	3 162 540

¹⁾ v roce 1991 a 2001 včetně věřících nehlásících se ke konkrétní církvi

Zdroj: <https://scitani.gov.cz/nabozenska-vira>, online

Příloha bakalářské práce, SZZ Metodologie

Vybraná témata k okruhům SZZ z Metodologie

Okruh 1: Teoretická východiska výzkumu
Téma: Subjektivita a objektivita

Okruh 2: Příprava a organizace výzkumu
Téma: Flexibilita kvalitativního výzkumu - reflexe proměn projektu v průběhu výzkumu

Okruh 3: Vytváření a sběr dat
Téma: Výzkumný rozhovor

Okruh 4: Analýza dat
Téma: Biografická analýza

Okruh 5: Reflexivita, etika a prezentace výzkumu
Téma: Výzkumnická reflexivita

Seznam literatury ke SZZ z Metodologie

1. STRAUSS, Anselm L.; CORBIN, Juliet M. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Str. 10 -26. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
2. MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Kap. 3, str. 79-112, Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019. ISBN 978-80-7419-285-2.
3. RATNER, Carl. ,2002. Subjectivity and Objectivity in Qualitative Methodology. Forum Qualitative Sozialforschung. 3.
4. ANDRLE, V. (1999): Nepotopitelná třída: Rodinné zázemí v seberepresentaci českých postkomunistických podnikatelů. Biograf, 18-19, 40 odst.<http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=1803>
5. GUILLEMIN, Marylis; GILLAM, Lynn; ZACHOVÁ, Jiřina a KONOPÁSEK, Zdeněk. Etika, reflexivita a "eticky důležité okamžiky" ve výzkumu. Online. *Biograf: časopis nejen pro biografickou a reflexivní sociologii*. 2004

Příloha bakalářské práce, SZZ Sociologie

Vybraná témata k okruhům SZZ ze Sociologie

Okruh 3: INSTITUCE

Klíčové slovo: Náboženství

Okruh 4: PROCESY

Klíčové slovo: Sekularizace

Okruh 5: IDENTITY

Klíčové slovo: Osobní (self)

Seznam literatury ke SZZ ze Sociologie

1. STOLZ, J. (2020). Secularization theories in the twenty-first century: Ideas, evidence, and problems. Presidential address. *Social Compass*, 67(2), 282-308. <https://doi.org/10.1177/0037768620917320>
2. BEIT-HALLAHMI. (1991). Religion and identity: concepts, data, questions. *Social Science Information*, 30(1), 81-95. <https://doi.org/10.1177/053901891030001004>
3. BERGER, Peter L.; LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 8085959461. str.128-160
4. MIŠOVIČ, J. (2017). Rozdíly v náboženské socializaci napříč generacemi. *Caritas et veritas*, 7(2), 203-215. doi: 10.32725/cetv.2017.048
5. GIDDENS, Anthony. *Důsledky Modernity*. Prague: Karolinum Press, 2023. ISBN 9788024654164.

Příloha bakalářské práce, SZZ Sociální antropologie

Tematický okruh SZZ ze specializace Sociální antropologie

My a Oni. Skupinové hranice. Identity. Vytváření a reprodukce skupinových vazeb. Sociální skupiny, etnická a národní společenství.

Seznam literatury ke SZZ ze specializace Sociální antropologie

1. HERVIEU-LÉGER, Danièle. 1999. *Le pèlerin et le converti: La religion en mouvement*. Paris: Flammarion.
2. HOLÝ, Ladislav. *The little Czech and the great Czech nation: national identity and the post-communist transformation of society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. ISBN 0521555841
3. GUPTA, A., & FERGUSON, J. (1992). Beyond “Culture”: Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology*, 7(1), 6–23.
<http://www.jstor.org/stable/656518>
4. TOPINKA, Daniel. *Muslimové v Česku: etablování muslimů a islámu na veřejnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2016. ISBN 978-80-7485-115-5.
5. DOUGLAS, M., & WILDAVSKY, A. (1982). *Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers* (1st ed.). University of California Press. <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt7zw3mr>